

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DASKYLEİON'DAKİ KOMNENOSLAR DÖNEMİNE TARİHLİ KALENİN
(APLEKTON?) MİMARİ ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökhan KAYMAK

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

OCAK 2024

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DASKYLEİON'DAKİ KOMNENOSLAR DÖNEMİNE TARİHLİ KALENİN
(APLEKTON?) MİMARİ ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Gökhan KAYMAK
(502201113)**

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tarihi Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. N. Turgut SANER

OCAK 2024

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

**THE ARCHITECTURAL FEATURES OF THE FORTIFICATION DATED
TO THE KOMNENOS PERIOD IN DASKYLEION**

M.Sc. THESIS

**Gökhan KAYMAK
(502201113)**

Department of Architecture

Architectural History Programme

Thesis Advisor: Prof. Dr. Turgut SANER

JANUARY 2024

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502201113 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Gökhan KAYMAK, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “DASKYLEİON'DAKİ KOMNENOSLAR DÖNEMİNE TARİHLİ KALENİN (*APLEKTON?*) MİMARİ ÖZELLİKLERİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. N. Turgut SANER**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Bilge AR**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Engin AKYÜREK
Koç Üniversitesi

Teslim Tarihi : **05 Ocak 2024**
Savunma Tarihi : **29 Ocak 2024**

Annem, Babam ve Abime,

ÖNSÖZ

Daskyleion Antik Kenti'nde bulunan Bizans kalesinin mevcut kalıntıları incelenip belgelendi. Kalenin mimari üslubu ve inşaat teknikleri çağdaş kalelerle karşılaştırılıp, tarihsel süreç içerisinde Daskyleion'daki Bizans Kalesi'nin muhtemel inşa nedeni ve inşa tarihi için öneri geliştirildi.

İlk olarak Prof. Dr. N. Turgut Saner'e tez konusunu seçmemde, çalışmanın her safhasındaengin bilgilerini ve desteğini paylaşarak tezin ilerlemesinde büyük katkı sunduğu için çok teşekkür ederim.

Kazılarda sundukları imkan ve destekleri için Daskyleion Kazı Başkanı Prof. Dr. Kaan İren ve ekibine, kazılarda belgeleme çalışması için yardımlarını esirgemeyen Ilgın Külekçi, Figen Öztürk, Ozan Yıldırım ve Duygu Çalışkan'a, lisans dönemimden itibaren her konuda yanımda olan Doç Dr. Gül Yücel, Doç Dr. Gamze Kaymak Heinz ve Dr. Öğr. Üyesi Gülşen Altınsoy'a, tez yazım sürecinde yardım ve destekleri için İrem Altıntaş'a, tez döneminde manevi desteklerini esirgemeyen arkadaşlarım Hale Nur Şamlı, Alper Küçükkoğlu ve Musa Batuhan Köyel'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez dönemi boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem Haktanur Kaymak'a, babam Dursun Kaymak'a ve abim Ahmet Kaymak'a sonsuz teşekkür ederim.

Ocak 2024

Gökhan Kaymak
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİL LİSTESİ	xi
ÖZET	xiii
SUMMARY	xv
1. GİRİŞ	1
2. DASKYLEİON'UN BİZANS DÖNEMİ TARİHÇESİ	7
3. DASKYLEİON KALESİ/ORDUGAHI	13
3.1 Topografya ve Planlama Özellikleri	13
3.1.1 Kule 1	16
3.1.2 Kule 2	18
3.1.3 Kule 2-Kule 3 duvarı	20
3.1.4 Kule 3	23
3.1.5 Kule 3- Kule 4 duvarı	24
3.1.6 Kule 4	25
3.1.7 Kule 4- Kule 5 duvarı	27
3.1.8 Kule 5	28
3.1.9 Ana kapı	31
3.1.10 Kule 6	33
3.1.11 Kule 6- Kule 7 duvarı	36
3.1.12 Kule 7	38
3.2 Yapım Teknikleri	38
4. TARİHLENDİRME ÖNERİLERİ	43
4.1 Tarihsel Koşulların Ana Hatları	44
4.2 Benzer Özellikler Taşıyan Bizans Surlarıyla Karşılaştırmalar	46
5. RESTİTÜSYON ÖNERİSİ	53
5.1 Sur Hattının Muhtemel Konumu	53
5.2 Hatıl Sistemi	56
5.2.1 Öneri 1	56
5.2.2 Öneri 2	57
6. SONUÇ	61
KAYNAKLAR	65
EKLER	67
ÖZGEÇMİŞ	77

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Hisartepe Höyüğü'nün hava fotoğrafı.....	1
Şekil 1.2 : Höyüğün doğusundaki ana kapı ve çevresinin konumu.....	2
Şekil 1.3 : Hisartepe Höyüğü ve höyüğün yamaçlarında bulunan Bizans Kalesi'nin krokisi.	6
Şekil 2.1 : Daskyleion ve çevresindeki bazı yerleşimler.	12
Şekil 3.1 : Daskyleion'un konumu.	14
Şekil 3.2 : Daskyleion'daki Bizans Kalesi ve Bizans dönemi yerleşimi planı.....	15
Şekil 3.3 : Hisartepe Höyüğü'nün güneybatısında yer alan Kule 1 planı.....	17
Şekil 3.4 : Kule 1 duvar dolgusunun doğu yüzeyindeki tuğla sırası.	17
Şekil 3.5 : Kule 1 dolgusunun kuzey cephesi.	18
Şekil 3.6 : Kule 2 ve Helenistik Duvar Planı.....	19
Şekil 3.7 : Güneyden Kule'ye bakış.	19
Şekil 3.8 : Kule 2 duvarı üst dolgusunda bulunan kırık sütun tamburu ve hatıl boşluğu.	20
Şekil 3.9 : Kule 2-Kule 3 Duvar Planı.....	21
Şekil 3.10 : Kule 2-Kule 3 Duvarı'ndaki kademelenmeye doğudan bakış.	21
Şekil 3.11 : Kule 2-Kule 3 Duvarı moloz dolgu yüzeyindeki hatıl izi ve boşluğu....	22
Şekil 3.12 : Kule 2-Kule 3 Duvarı'nın güney cephesindeki taş ve tuğla sıraları.....	22
Şekil 3.13 : Kule 3 planı.	23
Şekil 3.14 : Doğudan Kule 2'nin temeli ve andezit bloklara doğudan, aşağıdan bakış.	24
Şekil 3.15 : Toprak kayması sonucu açığa çıkan Kule 3-Kule 4 Duvarı'na kuzeybatıdan bakış.....	25
Şekil 3.16 : Kule 4'ün kuş bakışı görünümü.	26
Şekil 3.17 : Kule 4'ün güney duvarındaki hatıl izi ve boşlukları	26
Şekil 3.18 : Kule 4-Kule 5 Beden Duvarı'nın hava fotoğrafı.	27
Şekil 3.19 : Höyüğün doğusundaki ana kapı ve çevresinin planı.....	29
Şekil 3.20 : Ana kapı ve çevresinin doğu cephesi.	30
Şekil 3.21 : Kule 4 dolgusunun güney yüzeyindeki hatıl boşlukları ve izleri ile kule duvarının batıya doğru kırıldığı cephede sütun tamburu ve tuğla sırası.	31
Şekil 3.22 : Kesit 2-2.	32
Şekil 3.23 : Ana kapının kuzey cephesinde kama oyuklarının izleri görülen andezit blok.	32
Şekil 3.24 : Restorasyon sürecinde in situ blokların altındaki tuğla sırası ve bloklar arasına dikey olarak yerleştirilen kırık tuğlalar ...	34
Şekil 3.25 : Kule 6 dolgusunun doğu yüzeyindeki mevcut hatıl boşlukları.	34
Şekil 3.26 : Kule 6'nın iç mekanı.....	35
Şekil 3.27 : Kule 6'nın batı cephesi.	35
Şekil 3.28 : Kule 6-Kule 7 Duvarı hava fotoğrafı.	36
Şekil 3.29 : Kule 6-Kule 7 Duvar Planı.....	37

Şekil 3.30 : Kule 7'nin hava fotoğrafı.	38
Şekil 4.1 : Korykos kara surları görünüşü.	46
Şekil 4.2 : Lopadion surları duvar örgüsü.	47
Şekil 4.3 : Achyraous Kalesi burcundaki duvar örgüsü.	48
Şekil 4.4 : Pegadia Surları burcunda görülen duvar örgüsü.	49
Şekil 4.5 : Sultançayır Kalesi'ndeki kulenin görünüşü.	50
Şekil 4.6 : Pergamon'da aşağı şehrin ana kapısının yanındaki kulenin duvar örgüsü.	51
Şekil 5.1 : Daskyleion Kalesi'nin Höyüğü Çevreleyen Muhtemel Yerleşimi.	55
Şekil 5.2 : Kule 4-Kule 5 arası temeldeki hatıl sistemi planı önerisi 1.	57
Şekil 5.3 : Kule 4-Kule 5 arası temeldeki hatıl sistemi planı önerisi 2.	58
Şekil 5.4 : Kule 4-Kule 5 arası temeldeki hatıl sistemi önerisi 2, üç boyutlu gösterimi.	59
Şekil A.1 : Kule 7 Planı.	68
Şekil B.1 : Kesit 1-1.	69
Şekil B.2 : Kesit 3-3.	69
Şekil C.1 : Kule 1 Duvarı'nın kuzeybatıdan görünüşü.	70
Şekil C.2 : Toprak kayması sonucu açığa çıkan Kule 2 temel altı.	70
Şekil C.3 : Tahrip olan Kule 2 duvarının, beden duvarıyla bağlandığı güney cephe.	71
Şekil C.4 : Kule 2-Kule 3 Duvarı'nın güney cephesindeki kademelenme. ...	71
Şekil C.5 : Kule 4 duvarı dolgu yüzeyindeki hatıl izi ve boşlukları.	72
Şekil C.6 : Kule 3-Kule 4 Duvarı'nın toprak kayması sonucu görülen moloz dolgu yüzeyi.	72
Şekil C.7 : Kule 5'in güney cephesindeki sütun tamburu ve tuğla sırası.	73
Şekil C.8 : Kule 5 dolgusunun doğu yüzeyindeki hatıl boşlukları.	73
Şekil C.9 : Kule 6 boşluğunun doğu cephesindeki yoğun harçlı duvar örgüsü ve düzensiz tuğla sıraları.	74
Şekil C.10 : Kule 6-Kule 7 Duvarı'nın toprak yüzeyinden takip edilebilen doğu cephesi hattı ve moloz dolgusunun güneyden görünüşü.	74
Şekil C.11 : Kule 6-Kule 7 Duvarı yüzeyinde görülen tuğla sırası.	75

DASKYLEİON'DAKİ KOMNENOSLAR DÖNEMİNE TARİHLİ KALENİN (APLEKTON?) MİMARİ ÖZELLİKLERİ

ÖZET

Çalışma kapsamında, Antik Propontis'in (Marmara Denizi) güneyinde, Opsikion teması içerisinde yer alan Daskyleion'un Bizans Surları ele alınmıştır. 2022 yılında tez kapsamında gerçekleştirilen ziyarette, Hisartepe Höyüğü'nü çevreleyen surların çizimleri yapılmış, yapım tekniği ve mimarisi değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Opsikion teması, Komnenos Hanedanı, Daskyleion'un Bizans yerleşimi ve yerleşimin araştırma tarihi konu alınmıştır. Bu bölüm, Bizans döneminde yerleşimi etkileyen siyasi, askeri, doğal olayları ve dönemin koşullarını anlamayı amaçlamaktadır

İkinci bölümde, höyüğün doğu ve güney yamaçlarında günümüze ulaşan Bizans kalesinin kalıntı durumu ve inşaat özellikleri incelenmiştir. Belgeleme çalışması sonucu elde edilen verilerle surların mevcut durumu detaylı şekilde tanıtılmış ve ölçüleri aktarılmıştır. Surların temel ve temel üstü bölümlerindeki incelemelerden elde edilen veriler değerlendirilerek, yapım tekniği açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde kalenin Bizans mimarlığı içindeki yerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Özellikle Komnenos Hanedanı dönemindeki sur inşa faaliyetlerine değinilmiştir; bu dönemde inşa edilen surların, Daskyleion surlarının inşasıyla ilişkisi tarihsel süreç üzerinden tartışılmıştır. Komnenos Hanedanı tarafından inşa edilen ve/veya inşa edildiği değerlendirilen surların özellikleri, Daskyleion surlarının günümüze ulaşan özellikleriyle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucu Daskyleion surlarının Bizans mimarisi içindeki yerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, mevcut mimari buluntular, Kurt Bittel'in Bizans suru krokisi ve karşılaştırma sonucu elde edilen verilerle sur hattının muhtemel planı çizilmiştir. Sur hattının neredeyse tamamında görülen hatıl izleri ve hatıl boşluklarının varlığından ötürü, hatıl sisteminin anlaşılması önem kazanmıştır. Kule 4, Kule 5 ve kuleler arasındaki beden duvarındaki mevcut hatıl boşlukları ve izleri kullanılarak iki hatıl sistemi önerisi geliştirilmiş ve çizimlerle aktarılmıştır.

Tezin amacı Daskyleion lokalize edilmeden önce Hisartepe Höyüğü'nde görünür olan ancak araştırmacıların ilgisini çekmeyen Bizans kalesinin mevcut durumunu belgeleyip, yakın coğrafyadaki benzer özelliklere sahip Bizans surlarıyla karşılaştırma yaparak, surların özgün durumuna ilişkin öneriler sunmaktır. Ayrıca Bizans dönemi kaynaklarında yer edinmeyen yerleşimde, sur inşa faaliyetinin nedenini ve inşaat özelliklerini anlamaktır.

Çalışma sonucunda, araştırmacılar tarafından Komnenos Hanedanı döneminde inşa edildiği düşünülen kalenin, elde edilen bilgiler sayesinde II. Ioannes Komnenos (1118-1143) dönemine tarihlemek mümkün olmuştur.

THE ARCHITECTURAL FEATURES OF THE FORTIFICATION DATED TO THE KOMNENOS PERIOD IN DASKYLEION

SUMMARY

The Byzantine walls of Daskyleion situated to the southwest of Lake Manyas and west of Ergili Village in the Ancient Mysia region are examined within the research framework. Daskyleion settlement at the Hisartepe Mound was first localized by Kurt Bittel in 1952. During his examinations at Hisartepe Mound, Bittel also sketched the sections of the Byzantine walls located on the slopes. Following its localization, Ekrem Akurgal initiated excavations in Daskyleion in 1954. Through excavations that have continued until today, the Byzantine walls on the eastern and southeastern slopes of the mound have been partially uncovered. During this period, researchers have predominantly focused on the Achaemenid Period of the ancient city, leading to the partial neglect of the Byzantine walls. In 2022, as part of the thesis, a visit to the Daskyleion led by Turgut Saner involved documenting the Byzantine walls surrounding Hisartepe Mound, with an assessment of the construction technique and architecture.

The thesis aims to document the current state of the Byzantine walls that were visible at Hisartepe Mound even before the localization of Daskyleion but did not attract much attention from researchers. The objective is to compare these walls with Byzantine walls in the nearby region that share similar characteristics and to provide recommendations regarding the original condition of these walls. Another aim of the thesis is to understand the reasons behind the construction activity and the construction features of the walls in the settlement that did not gain a place in Byzantine period sources.

The first section of the study aims to understand the political, military, natural events, and conditions of the Byzantine Empire that influenced the Daskyleion settlement located to the southeast of Lake Manyas. Therefore, the research focuses on the Opsikion Theme, the Komnenian Dynasty, the Daskyleion settlement, and the historical research related to the settlement. During the Roman Empire and early Byzantine periods, the settlement was situated within the borders of the province of Hellespont. Following the adoption of the theme system, it became part of the Opsikion Theme. The settlement, which lost its significance from the Hellenistic period onwards, is not mentioned in Byzantine sources. Sources that mention Daskyleion during the Byzantine era specifically address the settlement located in Eşgel/Esence. In Hierocles' Synecdemos, a document listing Roman provinces and cities affiliated with those provinces, Daskyleion is mentioned as a city in the Bithynia. A similar situation is observed in the Notitiae Episcopatum. In the Notitiae, Daskyleion is identified as a settlement in the port of Eşkel, affiliated with the Nikomedeia metropolis. Therefore, the focus has been on events in the region to understand the Byzantine period of Daskyleion, located in the southeast of Lake Manyas.

In the second section, the remnants and construction features of the Daskyleion walls, which have reached the present day on the eastern and southern slopes of the mound, have been examined. During the survey, seven towers affiliated with the Byzantine walls were identified. The presence of a gate at the southwestern end of the mound has also been identified, leading to the assumption that the Daskyleion walls had at least two gates based on the current findings. The wall line to the north of the main gate can be traced on the ground surface, while the wall remains untraceable on the northern and western slopes of the mound. Throughout the wall line, walls have been constructed almost nowhere directly on the bedrock. Due to this reason, certain sections of the walls have disappeared on the eastern and southern slopes. Except for the main gate and its surroundings, the thickness of the walls is approximately 2.9 meters, reaching only their foundations in almost all sections. The wall-filling is created by binding large and small stones and brick fragments with dense lime mortar. A bonding timber system has been employed from the foundation. When constructing the wall above the foundation, it was narrowed by approximately 6 cm from the outside and 12-15 cm from the inside of the fortification. Single or double rows of bricks can be observed on the facades of both the curtain and tower walls. Particularly around the main gate, spolia blocks have been utilized, with some blocks featuring vertically placed broken brick pieces. The current state of the walls has been comprehensively presented, and their measurements have been conveyed through the data obtained from documentation. The information gathered from examinations of the foundation and upper sections of the walls has been evaluated to elucidate the construction technique.

The third section aims to comprehend the place of the Byzantine walls in Daskyleion within Byzantine architecture. Particular emphasis has been placed on the construction activities of the walls during the Komnenian Dynasty. The relationship between the walls built during this era and the construction of the Daskyleion walls has been discussed from a historical perspective. In the era of Alexios I Komnenos (1081-1118), the lost territories in Anatolia began to be reclaimed. By the first quarter of the 12th century, security and stability were established in the vicinity of Daskyleion. During this period, the cities of Korykos and Seleucia were captured, and city walls were constructed. However, unlike in these walls, there is no evidence of the use of bricks, and the specific wall construction technique associated with the Komnenian era is not observed. During the reign of John II Komnenos (1118-1143), the walls of Lopadion and Achyraous were constructed as *aplekta*. According to Foss, Sultançayır walls should also have been built during this period. During the reign of Manuel I Komnenos (1143-1180), between the years 1162-1173, the walls of Adramyttaion, Chliara, and Pergamon were constructed in the Neokastra theme. In 1175, the construction of the walls of Soublaion and Dorylaion was completed. In the historical context, an attempt has been made to explain the wall construction activities from the period of Alexios I Komnenos to Manuel I Komnenos. Considering the relationship between construction activities and the period and geography, emphasis has been placed on the probable reasons for the construction of the Daskyleion walls. The walls constructed during the Komnenian era, including those of Korykos, Seleukia, Achyraous, Lopadion, Pergamon, Sultançayır, and Pegadia, have been examined. Comparisons have been made based on elements such as the wall structure, use of spolia blocks and bricks, topography, planning characteristics, and types of towers. The comparisons aims to comprehend the place of the Daskyleion walls within Byzantine architecture.

In the fourth section of the study, the presumed plan of the wall line is drawn based on existing architectural findings, Kurt Bittel's sketch of the Byzantine wall, and the data

obtained from the comparisons. The connection of the tower located in the southwest of the mound and the potential gate to the wall line has been evaluated. Accordingly, it is considered that the curtain wall extending to the west of Tower 2 may have been oriented towards the south at an angle of 136 degrees, based on the foundation of the Hellenistic wall. By evaluating the existing tower intervals to the north and south of the main gate, it is thought that there may be two more towers that could exist and be revealed through excavations. The extension of the wall line has been identified to the north of Tower 7. Using Bittel's sketch, a site plan has been prepared for the probable line of the Byzantine wall around the mound. Due to the steep slope on the western slope of the mound, it is suggested that a towerless line may require less reinforcement, similar to what is seen in Achyraous walls. Another goal in this section was to comprehend the bonding timber system by examining the bonding timber traces and gaps observed in almost the entire wall line. Therefore, considering the bonding timber traces and gaps in Tower 4, Tower 5, and the curtain wall, two suggestions for the bonding timber system have been developed. This suggestion primarily focuses on the arrangement of the bonding timbers in the towers. A three-dimensional drawing has been made for showing the probable system of the foundation bonding timber plan and illustrating the traces and gaps of the bonding timber in the upper levels.

As a result of the study, it has become possible to date the walls to John II Komnenos (1118-1143) era based on the information obtained by research. During the reign of John II Komnenos, in addition to Achyraous and Lopadion near Daskyleion, Foss also believes that Sultançayır walls were built during this period. While the region was being captured during the reign of Alexios I Komnenos, the construction of castles and military bases in this area must have been considered significant during the reign of John II Komnenos. The selection of strategic locations that provide natural protection for fortifications shows similarities for all the castles built in this era. The frequent occurrence of intense Turkish raids in the areas where the fortifications were built, their proximity to agricultural lands, and their location on important routes are also valid considerations for the location of Byzantine walls in Daskyleion. Especially in Lopadion, the brick rows, the presence of partial cloisonné application with vertically placed broken brick pieces, and the intensive use of lime mortar, particularly around the joints on the facades, highlight the architectural similarity on the facades. The massive circular planned towers, the orientation of the castle towards the area with less slope, and the cloisonné applications in Achyraous Castle, dated to John II Komnenos, highlight the architectural similarities with Daskyleion. In this context, it is possible that Daskyleion was constructed as an *aplekton* during the reign of John II Komnenos, around the same time as Lopadion and Achyraous fortifications. It could have served as a military base for the security of the region and potential military activities, being part of a comprehensive fortification construction activity throughout the entire region.

1. GİRİŞ

Antik Propontis'in güneyinde Mysia Bölgesi'nde yer alan Daskyleion, günümüzde Balıkesir sınırları içerisinde bulunan Manyas Kuşgölü'nün (*Daskylitis limne*) güneydoğusuna, Ergili Köyü'nün batısına konumlanır. Kent günümüzde Hisartepe adıyla anılan höyük alanında kurulmuştur; MÖ. 8. yüzyıldan Orta Bizans Dönemi'ne kadar yerleşim yeri olarak varlığını sürdürmüştür. Propontis'e yakın stratejik konumuyla Demir Çağı'nda ve Klasik dönemlerde önemli merkezlerden biri haline gelmiş ancak Helenistik dönemde bu önemini kaybetmeye başlamıştır (Şekil 1.1). Erken Bizans Dönemi'nde Hellespontos eyaletine bağlı yerleşim, Orta Bizans Dönemi'nde surlarla çevrelenmiştir. Yerleşim alanında Bizans sonrasına ilişkin izlere rastlanmamıştır.

Şekil 1.1 : Hisartepe Höyüğü'nün hava fotoğrafı (Daskyleion Kazı Arşivi, 2022)

Hisartepe'nin doğu ve güney yamaçlarında kazılarla kısmi olarak açığa ıkarılan Bizans surlarının ana kapısı, ana kapının kuzeyinde bulunan kulesi ve güney duvarı nispeten iyi korunmuştur (Şekil 1.2). Ana kapının kuzey kulesine bağlı beden duvarı, höyüğün doğu yamacında yüzeyde izlenebilmektedir. Höyüğün güney yamacında sur hattı 2005 yılında farklı açmalarda yapılan kazılarla kısmen açığa çıkarılmıştır. Bizans kalesi, inşaa tekniğine ilişkin gözlemlerle daha çok Komnenoslar dönemine (1081-1185) atfedilir.¹

Şekil 1.2 : Höyüğün doğusundaki ana kapı ve çevresinin konumu (Daskyleion Kazı Arşivi, 2022)

Çalışmanın temel amacı, Daskyleion'daki Bizans surlarına ait eski kazıların mimari buluntularını, tez yazım sürecinde (2022) açığa çıkarılan yeni buluntularla birlikte inceleyerek yapının mimari/inşai özelliklerini ortaya koymak, inşaat tarihine ilişkin görüşler geliştirmek ve inşaa edilme koşullarını anlamaktır. Buna bağlı olarak yerleşimin stratejik konumundan dolayı, kalenin tarihsel süreç içerisindeki yeri, önemi ve tanıklık ettiği muhtemel olaylar da değinme konuları arasındadır.

Tez alışması için Daskyleion'un 2022 yılı kazı döneminde Turgut Saner (İstanbul Teknik niversitesi) nclğnde bir ekiple Bizans Kalesi'nde incelemeler ve çizimler yapılmıştır. Total station kullanılarak elde edilen verilerle günümüze ulaşılan sur hattının planı çizilmiş, ana kapı ve çevresinde görünüş ve kesit çizimleri yapılmıştır.

¹ İren'e göre kazılarda açığa çıkarılan sur duvarlarında taş bloklarla dönüşümlü olarak yerleştirilmiş tuğla malzemenin birlikte kullanılması ve taşlar arasında kalan boşlukların da tuğla kırıklarıyla doldurulması Komnenoslar döneminde yaygın olarak kullanıldığından surlar bu döneme tarihlendirilebilir (İren, 2011, s. 528).

Çalışmanın ilk bölümünde Daskyleion'un bulunduğu coğrafya ve yerleşmenin tarihsel gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Bizans surlarının kentin temel unsurlarından biri haline gelişinin anlaşılması için yerleşimi ve yakın coğrafyayı etkileyen siyasi, askeri ve doğal olayları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde arkeolojik kazılarla açığa çıkarılan sur hattı incelenmiş, özgün çizimlerle desteklenmiştir. Yüzey araştırmaları ve çeşitli sondajlarla Bizans surlarının bütününe ilişkin elde edilen bilgiler derlenmiş ve surların çevrelediği alanın muhtemel sınırları tanımlanmıştır. Surların bağlamının daha iyi anlaşılması için nümismatik ve epigrafi gibi alanlardan da kısmen yararlanılmış ve ulaşılabilen veriler çalışmaya dahil edilmiştir. Elde edilen arazi verileriyle surların yapım tekniği açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde başta Daskyleion yakınlarında yer alan Achyraous (Hocakalesi), Pegadia (Bigadiç), Poimanenon (Eski Manyas), Tophisar (Lentiana), Sultançayır, Lopadion (Uluabat) surları olmak üzere, Korykos (Kız Kalesi), Seleucia ad Calycadnum (Silifke), Pergamon (Bergama), Chliara (Darkale), Adramytteion (Edremit) gibi yakın inşaat dönemimi işaret eden kalelerle karşılaştırmalar yapılarak, surların Bizans mimarisi içerisindeki yeri üzerine bağlantı noktaları aranmıştır. Bu karşılaştırmalar surların konumu ve mimarisi, inşaat özellikleri, duvar örgü tekniği, boyutları üzerinden değerlendirilmiş; çizimler ve fotoğraflarla da desteklenmeye çalışılmıştır.

Mimari bulgulara dayalı tarihlendirmenin yanı sıra, 6. yüzyıldan itibaren bu bölge ve çevresinde artan Pers ve Arap tehditleri, 1071 yılından itibaren Anadolu'da varlık gösteren Selçuklu ve sonrasında çeşitli Türkmen obalarının bölgeye akınları gibi Daskyleion'daki kalenin inşasını gerekli kılacak unsurlar ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. IV. Haçlı Seferi (1202-1204) sonrasında Poimanenon yakınlarında I. Theodoros Laskaris ve Latinler arasında gerçekleşen savaşlar ve sonrasındaki süreç de Daskyleion üzerinden kısaca tetkik edilmiştir.

Elde edilen tüm plan verileriyle çalışmanın dördüncü bölümünde sur hattının höyüğü çevreleyen muhtemel sınırları tanımlanmıştır. Kazı sonuçları, yüzey araştırmaları ve karşılaştırmalar sonucu edinilen veriler değerlendirilip, sur hattının neredeyse tamamında izleri görülen hatıllar için sistem önerileri geliştirilmiştir.

1952 yılında Kurt Bittel Daskyleion yerleşimini lokalize etmiştir. Kentteki arkeolojik kazılar 1954 yılında, Ekrem Akurgal'ın (Ankara Üniversitesi) bir yıl öncesinde kentin

konumunu netleştirmek için gerçekleştirdiği sondaja dayalı olarak başlamıştır. 1960 yılına kadar süren bu ilk kazı döneminde höyüğün doğusunda Bizans surlarına ait kuzey- güney yönde sur duvarının iç dolgusuyla karşılaşmış, bu alan daha sonra kapatılmıştır. Kazılara uzun süre ara verilmiş, 1988 yılında Tomris Bakır (Ege Üniversitesi) tarafından çalışmalar tekrar başlamıştır. Kentin doğu yamacında 1990 yılından itibaren kazılar yapılmış, 1993 yılına gelindiğinde kentin doğu yamacında, Akurgal döneminde kazıları gerçekleştirilen kuzey-güney akstaki sur duvarının güneyinde kalan ve bu duvara bağlanan kule ve kalenin kapısı ortaya çıkarılmıştır (İren ve Yıldızhan, 2013). 2008 yılında Prof. Bakır'ın emekliye ayrılmasının ardından kazı başkanlığını üstlenen Kaan İren (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi) döneminde bu alandaki kazılar genişletilmiş ve Bizans surlarıyla ilgili bulgular kazı sonuçları toplantılarında aktararak, konu somutluk kazanmıştır. Günümüze kadar (2024) Prof. İren başkanlığında devam eden kazılarda, höyüğün yamaçlarında surların kapsadığı alanların ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

2010 yılında, 1993'te Prof. Bakır'ın çalışmaları çerçevesinde açığa çıkarılan Bizans sur-kule-kapı alanının kuzeyinde, kuleye bağlı sur duvarının devamı ve diğer kulelerin ortaya çıkarılması için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda kuzeye doğru yaklaşık 20 metre mesafede Akurgal döneminde kazılan sur dolgusuna rastlanmıştır. Kazılarda açığa çıkarılan sur duvarlarında kabaca şekillendirilen bloklarla, dönüşümlü olarak yerleştirilmiş tuğla malzemenin birlikte kullanıldığı, aralarda kalan boşlukların da tuğla kırıklarıyla doldurulduğu izlenmiştir. Yapının bu şekilde tanımlanan inşa tekniği Komnenoslar dönemi (1081-1185) duvar inşa tekniğinde görülen duvar dokusunu hatırlattığı için surların Orta Bizans Dönemi'nde inşa edildiği düşünülmüştür (İren ve Doğan, 2011).

Kulenin çevresinde gerçekleştirilen temizlik çalışmalarında 81 cm. yüksekliğinde bir *pithos*'a ulaşılmıştır. Ayrıca, kulenin güney kanadının batı yüzünde kabartmalı bir stel parçası bulunmuştur (İren ve Doğan, 2011).

2012 kazılarında ana kapının güneyinde, kuzey kuleye göre daha büyük tahribat görmüş güney kulesi ve bu kuleye bağlı duvar hattı ortaya çıkmıştır. Kulenin batı bölümü nispeten iyi korunmuş olsa da, cephe bloklarının aksında kaymalar olduğu gözlenmiştir. Sur duvarının doğusundaki çalışmalarda, kulenin doğu yüzündeki tahribattan ötürü, sur duvarı ile kulenin birleşme yeri saptanamamıştır (İren ve Yıldızhan, 2013).

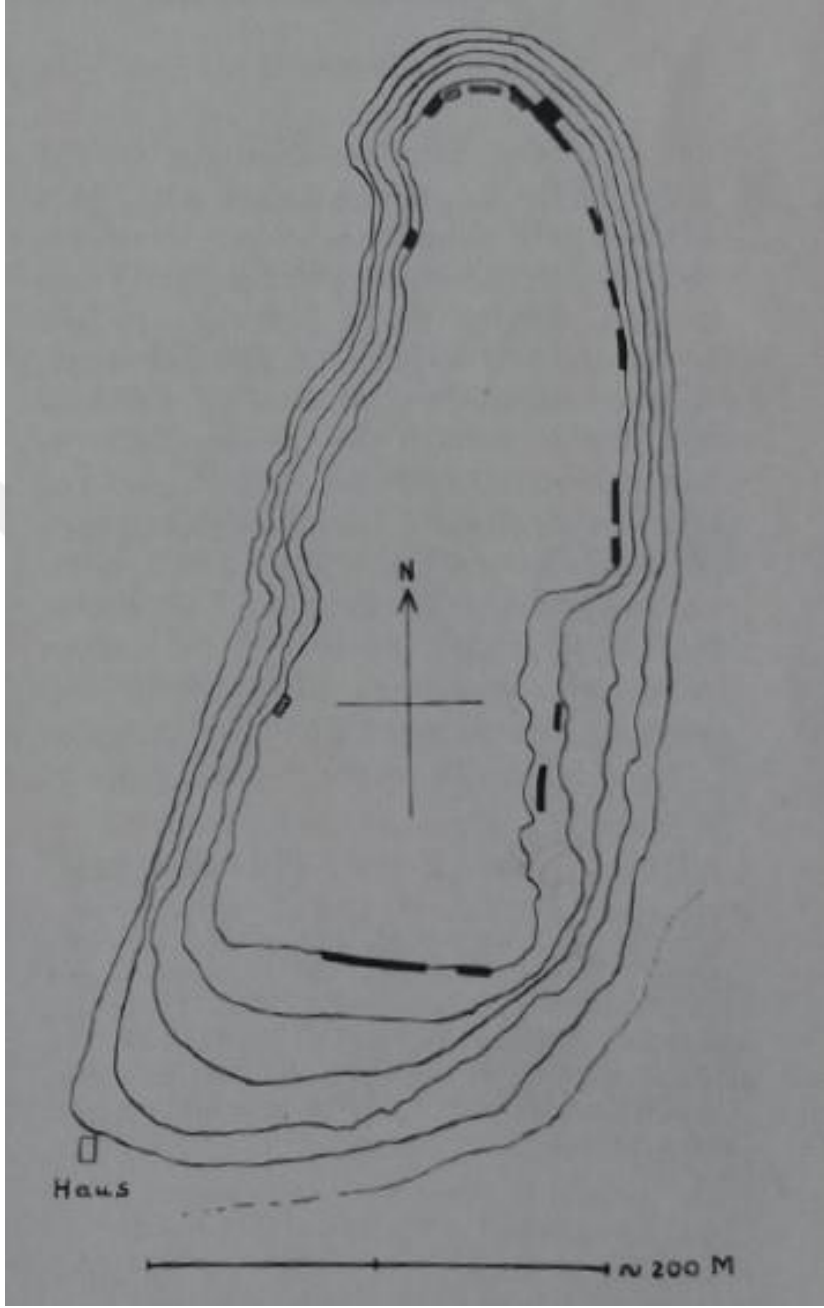
2013 yılı kazı sezonunda da güney sur duvarı aksının ne yönde ve nereye kadar devam ettiğini saptamak amacıyla çalışmalara devam edilmiştir. Duvarın temelinin oturduğu düzleme ulaşmak ve ne kadar devam ettiğini görebilmek için surun doğusunda ve batısında sürdürülen çalışmalarda, surun toprağa oyulmuş temel çukurunun içine doldurulan dolgu taşlarının üzerine oturtulduğu ve surun batıda +30,79 m seviyesinde sonlandığı anlaşılmıştır (İren ve Yıldızhan, 2014).

2017 ve 2018 yıllarında Daskyleion’da gerçekleştirilen çevre düzenleme ve koruma çalışmalarında, Hisarteppe Höyüğü’nün doğu yamacında ana girişin bulunduğu yer (iki Ortaçağ kulesinin arasına), akropolis alanına ulaşımı daha kolay ve güvenli hale getirebilmek amacıyla demir merdivenler yerleştirilmiştir. Ana kapı ve çevresinde restorasyon çalışması yapılmıştır (Şekil 1.2).

Daskyleion’daki Bizans surlarını ele alan yayınlar oldukça sınırlıdır. Bu sınırlı kaynaklar da daha çok kazıları gerçekleştiren ekibin, kazı sonuçlarını aktarırken surları tanımladığı çalışmalardır. Daskyleion’u lokalize eden Kurt Bittel 1953 yılında yayınladığı “Zur Lage von Daskyleion” makalesinde höyük alanını çevreleyen surların krokisini çizmiş ve surlar hakkında kısa bir değerlendirme yapmıştır (Şekil 1.3). Bittel surların, Poimanenon veya Lopadion surlarına yakın bir dönemde inşa edilmiş olabileceğini söyler. Sur duvarlarının devşirme trakit bloklar ve tuğla sıralarıyla örüldüğünü bildiren Bittel (1953), höyüğün güneydoğusunda kare veya dairesel planlı bir kulenin varlığından da bahseder (s. 14). Bizans surlarını ele alan kaynaklardan bir diğeri Lale Doğer’in 2006 yılında yayınlanan “Manyas Ergili-Hisarteppe’deki (Eski Daskyleion) Bizans Kalesi ve Figürlü Seramik Buluntuları” isimli makalesidir. Makale, Daskyleion’daki Bizans surlarının nasıl bir süreç içerisinde inşa edildiğini anlamayı hedeflerken, surla ilişkili kazılarda bulunan seramik örneklerini inceler. Doğer (2014) surların I. Manuel (1143- 1168) zamanında Chliara, Pergamon ve Adramytteion surlarıyla aynı dönemde inşa edilmiş olabileceğini düşünür (s. 24). Surlardaki yoğun tahribatı, bölge Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra kalenin düşman unsurlar tarafından ele geçirilmemesi için lağımıcılar tarafından bilinçli bir şekilde tahrip edilmiş olabileceği şeklinde aktarır (Doğer, 2014, s. 25).

Daskyleion’daki Bizans Kalesi ayrıntılı bir mimari araştırmanın odağı olmamıştır. Tez bu ihtiyaca yanıt vermenin yanı sıra bölgede bulunan ve önerilerin işaret ettiği Komnenoslar dönemine tarihlendirilen diğer Bizans surlarının mimari özelliklerini

değerlendirerek, Daskyleion Kalesi'nin Bizans mimarisi içerisindeki yerini anlamayı hedeflemektedir.

Şekil 1.3 : Hisartepe Hüyükü ve hüyükün yamaçlarında bulunan Bizans Kalesi'nin krokisi (Bittel, 1953)

2. DASKYLEION'UN BİZANS DÖNEMİ TARİHÇESİ

Antik kaynaklarda Daskyleion ismiyle bahsedilen beş farklı kent bulunmaktadır. Bu kentlerden sadece ikisinin konumu günümüzde kesinlik kazanmıştır; Biri modern Balıkesir sınırları içerisinde Manyas Gölü'nün güneydoğusunda yer alır (tezin odak konusu). Diğer Propontis'in güney sahilinde, Bursa sınırları içerisindeki Eşkel Limanı'dır.²

Eşkel Limanı'na konumlanan Daskyleion, Manyas Gölü'nün güneydoğusunda yer alan kente göre Bizans kaynaklarında kendine daha çok yer bulmuştur. Diğerinin ise kaynaklarda karşılığı yoktur. Bunun nedenlerinden biri olarak Perslerin Hellespontos Phrygia eyaletinin satraplık merkezi olan kentin Bizans döneminde önemini kaybetmiş ve hinterlandının daralmış olabileceği öngörülebilir. Ayrıca Bizans döneminde farklı bir isim aldığı, dolayısıyla bu döneme ışık tutabilmek için öncelikle bu ismin somut verilerle netleştirilmesi gerektiği düşünülebilir.

Hisartepe'de yer alan Daskyleion Roma İmparatorluğu döneminde, metropolisi Kyzikos olan Hellespontos Eyaleti sınırları içerisinde. Ancak 535 yılından önceki Roma eyaletleri ve eyaletlere bağlı kentleri listeleyen Hierocles'in *Synecdemos* eserinde Daskyleion, Hellespontos Eyaletine bağlı kentler arasında yoktur (Honigmann, 1939). Bununla birlikte *Δασκύλιον* (Daskylion), metropolisi Nikomedia olan Bithynia Eyaleti'ne bağlı kentler arasında sayılmaktadır. Benzer bir durum *Notitiae Episcopatum*'da da karşımıza çıkmaktadır.

Hisartepe ve Eşkel Limanı'nda bulunan Daskyleion kentleri, Bizans *thema* teşkilatına yeni bölgelerin eklenmesi ve sınırların düzenlenmesine rağmen sistemin devam ettiği dönemlerde metropolisi Nicomedia olan Opsikion *theması* içerisinde. Hellespontos bölgesi veya Kyzikos metropolitliği de Opsikion *theması*na dahil edilmiştir. Bu nedenle Kyzikos metropoliti, bazı başrahipler tarafından temsil edilmesine rağmen ikinci planda kalmaktadır (Janin, 1975, s. 193). Aynı thema içerisinde yer alan bu iki metropolitliğin yetki alanları geç Roma döneminde eyalet sınırında olduğu gibi

² Daskyleion ismiyle anılan kentler hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Sarıkaya, S. 2015, s. 46.

Rhyndakos (Kocasu- Orhaneli) Çayı esas alınarak açıklanabilir. Buna göre *Rhyndakos* Çayı'nı doğusundaki kilise ve manastırlar Nicomedia metropolitliğine, batısındaki kilise ve manastırlar Kyzikos kenti metropolitliğine bağlıdır.

Kilise belgelerinde Daskyleion (Daskylion) ismine 640 tarihli yılında *pseudo-Epiphanius*'un *Ecthesis*'inde rastlanır (Darrouzès, 1981). Doğu kiliselerinde metropolit ve yardımcı piskoposluk listesini ve hiyerarşik sıralamasını gösteren *Notitiae Episcopatum*'un 7. yüzyılda yazılan bu belgesinde Daskyleion (Daskylion), Nicomedia piskoposluk merkezine bağlı yardımcı piskoposluğun bulunduğu yer olarak belirtilir (Gelzer, 1901, s. 537). *Notitiae*'de Daskyleion'daki dini müessesenin 13. yüzyıla kadar korunduğu görülür. Ancak Hisartepe'nin Kyzikos Metropolitliği sınırları içerisinde olması, bahsedilen yerin Eşkel/Esence'deki Daskyleion olduğunu göstermektedir.³

Bizans kaynaklarında geçen Daskyleion Eşkel Limanı'nın bulunduğu yerdeki yerleşimle özdeş olduğu için, Hisartepe'deki Daskyleion'un tarihini anlamak amacıyla bölgede gerçekleşen ve yerleşimi etkileyen bazı olayların üzerinde durmak gerekir.

Hellespontos Eyaleti, I. Iustinianus dönemine (527- 565) kadar imparatorluğun özellikle doğu ve güney sınırının aksine barışın hakim olduğu bir konumdadır. Ancak kaynaklar bu dönemlerde bölgede gerçekleşen büyük depremlerden bahseder; depremlerin Daskyleion'u ticari, ekonomik ve sosyal açıdan etkilemiş olabileceği düşünülebilir.

4. ve 5. yüzyıllarda peşi sıra gelen depremler bölgede yoğun can ve mal kayıplarına yol açmış, özellikle Propontis çevresindeki yerleşimlerde büyük yıkımların yaşanmasına neden olmuştur. 24 Ağustos 358 tarihli Propontis depremi Macedonia, Pontus ve Asia bölgelerinde hissedilmiştir. Bithynia metropolisi Nikomedia tamamen yıkılmış, Perinthos ve Nikaia kentleri dahil birçok kent hasar görmüştür (Sozomenos, 1989, s. 24; Marcellinus, 1935). 6 Eylül 453/4 tarihinde Kyzikos merkezli büyük bir deprem meydana gelmiştir. Kyzikos surları büyük ölçüde yıkılmış, kentteki birçok yapı harap olmuştur. Bölgedeki kentlerde yoğun hasarlara neden olan depremde, Nikomedia gibi Propontis kıyısındaki birçok kent sular altında kalmıştır (Doğancı, 2019). 7 Nisan 460 tarihindeki deprem, Kyzikos'un ve Hellepontos eyaletinin iç

³ Laurent (1963) *Notitiae*'de bahsedilen Daskyleion yerleşimini Eşkel Limanı'na konumlandırarak değerlendirmiştir (s. 279).

kesimindeki yerleşimlerin tahrip olmasına ve binlerce insanın ölmesine neden olmuştur. Bu depremde de Kyzikos kenti surları yıkılmıştır (Doğancı, 2019).

6 Eylül 543'te merkez üssü Kyzikos ve Bandırma civarı olan, Hellespontos ve Mysia bölgelerinde etkili çok şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Daha önceki depremlerde ağır hasar alan Kyzikos surlarının büyük kısmının yıkılmış, kent sular altında kalmıştır (Doğancı, 2019). Theophanes (1997), *Chronographia*'da "6 Eylül Pazar günü tüm dünyada etkili olan büyük bir deprem meydana geldi. Depremde Kyzikos kentinin yarısı yıkıldı." ifadeleriyle depremin büyüklüğüyle ortaya çıkan durumu açıklamaktadır. Depremden sonra büyük korkuya kapılan halk kenti terk etmiştir.

Anadolu'da 7. yüzyıldan itibaren başlayıp 9. yüzyıla kadar süren Arap akınlarıyla da birçok eyalet tahrip olmuş, imparatorluğun hakimiyet alanı daralmıştır. Opsikion *thema*'sındaki birçok şehir Araplar tarafından ele geçirilmiş, tahrip edilmiş ve yağmalanmıştır. Amorion Hanedanı'nın son imparatoru III. Mikhail (842- 867) ve Makedonyalılar Hanedanlığı döneminde (867- 1056) imparatorluk, kısa sürede güçlü bir siyasi yükselişin de izlediği büyük bir kültürel atılım dönemine girmiştir (Ostrogorsky, 2019, s. 203). 9. yüzyılda devam eden Arap akınlarına rağmen, tahrip edilen kentler restore edilmiş, barış sağlanmış ve siyasi iktidar güçlenmiştir. II. Basileios'un (976- 1025) ölümünden sonra ise zayıf yöneticiler altında imparatorlukta yaygın bir çözülme yaşanmıştır (Ostrogorsky, 2019, s. 296).

11. yüzyılın ortalarındaki başlıca sorunlar, iç karmaşa ile doğu sınırını aşan Türkler'dir. Malazgirt Savaşı'nın ardından Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin bir bölümü I. Süleyman Şah'ın etrafında toplanmış ve kısa sürede Anadolu'da birçok yerleşimi hakimiyetleri altına almıştır (Sevim, 1990). 1080 yılında Türkmenler Kyzikos'u ele geçirmiş ve bölgede Lopadion (Uluabat) Gölü'ne kadar büyük bir alanı kontrolleri altında tutmuştur.

1115 yılına kadar hakimiyetin birçok kez el değiştirdiği bölgede Türkmenlerle karşı karşıya gelen I. Aleksios, kesin hakimiyeti ele geçirdikten sonra birçok yerleşimde surları onartmış, yeni tahkimatlar inşa ettirmiştir.

1204'te Latin istilasının sonucu Konstantinopolis dahil birçok kent ele geçirilmiş ve Latin İmparatorluğu kurulmuştur. Ele geçirilen kimi şehirler ve hinterlandları derebeylikle yönetilmesi için Latin ordusu içinde yer alan birliklere ve lordlara taksim edilmiştir.

1 Kasım 1204 tarihinde Bracieuxlü Pierre, daha önce ele geçirdiği Pegai'den (Biga) ayrılmış ve Lopadion'a doğru yola çıkmıştır. 6 Aralık 1204'te Daskyleion'a kuş uçuşu 30 km güneyde yer alan Poimanenon yakınlarında Theodoros Laskaris (1174- 1221) yönetimindeki orduyla savaşmış ve kenti ele geçirmiştir. İlerlemesine devam eden komutan Lopadion'u da kontrolü altına alarak bölgede hakimiyetini güçlendirmiştir (Choniates & Magoulias, pp. 330,331).⁴

1205 yılında Trakya'da yayılan isyanlar ve Bulgar çarı Kaloyan'ın (1170- 1207) Edirne yakınlarında Latinlere karşı zaferi sonucu yeni imparatorluğun temelleri sarsılmıştır. Bu durum Theodoros Laskaris'e Anadolu'da kaybedilen toprakları geri alma fırsatı yaratmış, başarılı askeri seferler sonucu Pegai hariç tüm şehirler Laskaris'in himayesine girmiştir (Ostrogorsky, 2019).

1212-1213 yıllarına kadar yönetimi elinde bulunduran Laskaris'e karşı Latinler yeniden hareket geçmiş ve kuzeybatı Anadolu'nun büyük kısmı tekrar Latinlerin kontrolü altına girmiştir. Ancak artık Adramyttion, Achyraous, Poimanenon ve Lopadion gibi önemli merkezler derebeyleri yerine, direkt imparatorluğa bağlanmıştır (Şekil 2.1)(Tricht, 2011).

1224'te III. Ioannes Vatatzes'in orduları Poimanenon'un yakınlarında, Latinlere karşı üstünlük kurmuştur. Bu başarılı seferden sonra Vatatzes bölgede Latinlerin kontrolündeki diğer şehirlere yoğunlaşmış ve Daskyleion'un komşu kentlerinden Lentiana, Charioros ve Berbeniakon yerleşimlerini ele geçirmiştir. Kış döneminde gerçekleşen bu uzun süreli mücadelelerde mobil kuşatma kuleleri (*helepolis*) önemli rol oynamıştır (Akropolites, 2007, s. 166). Bölgede değişen üstünlük sonucu aynı yıl içinde Latinlerle antlaşma imzalanmış ve Nicomedia hariç Latinlerin Anadolu'da toprağı kalmamıştır (Longnon, 1949; Miller, 1927; Ostrogorsky, 2019).

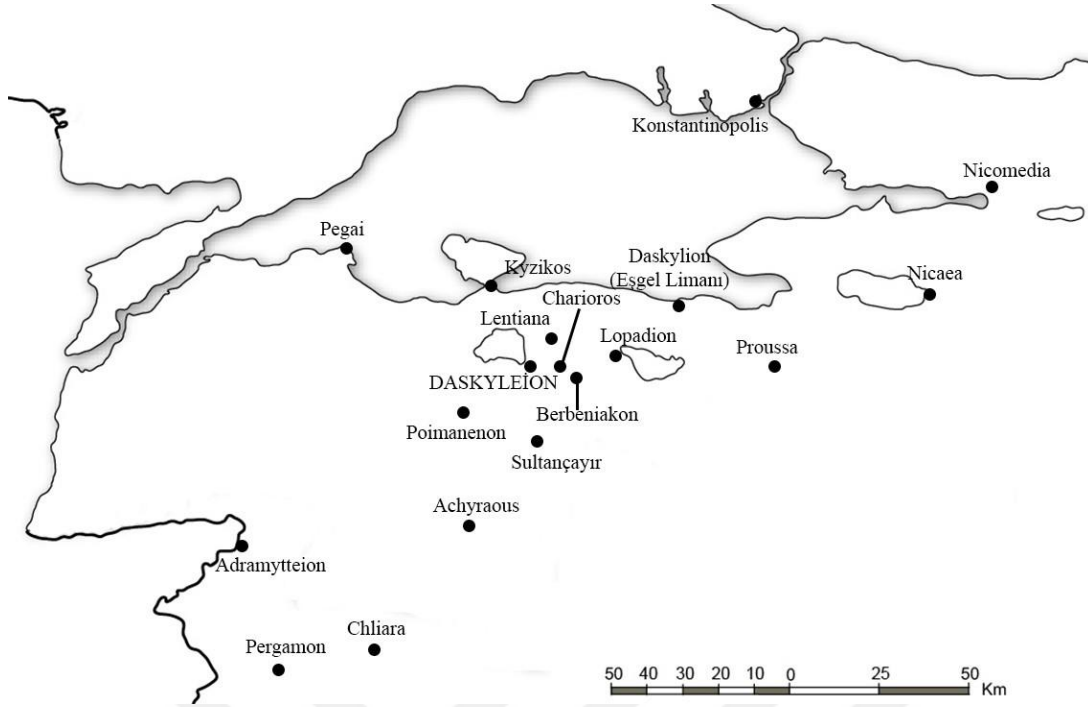
⁴ *Niketas Choniates*'in yıllıklarında Poimanenon kenti yakınlarında Theodor Laskaris yönetimindeki ordu ve Latin ordusu arasında gerçekleşen savaştan bahsedilirken, 30 km kuzeyinde yer alan Daskyleion'dan bahsedilmemiştir. Bu durum Bizans tarihi içerisinde Daskyleion'un önemini anlamak için yeterli bağlam sunmazken, Daskyleion'un Geç Bizans döneminde kaleyle sınırlandırılan geldiğini düşündürür. Ayrıca Latinlerin Pegai- Poimanenon-Lopadion- Prusa güzergahı üzerinde ilerleyişi ve (genel anlamda yönetilecek daha fazla toprak ve daha çok gelir algısı) göz önüne alındığında Daskyleion kentinin de ele geçirilmiş olabileceği düşünülebilir. Filip Van Tricht'e göre 1204- 1205 yılları arasında Opsikion *thema*'sındaki Adramyttion, Achyraeus, Poimanenon, Lentiana, Lopadion ve Daskyleion Latinlerin eline geçmiştir (Tricht, 2011).

Tricht'e göre tek Konstantinopolisli baron Merryli Geoffrey 1229 civarında Poimanenon yakınındaki Daskyleion castrumunu ele geçirmiş ve 12 yıl boyunca himayesi altında bulundurmuştur.⁵

Yönetimde büyük çözümler ve karışıklıkların yaşandığı Latin hakimiyeti, 1261 yılında Konstantinopolis'in ele geçirilmesiyle son bulmuştur. Tahta geçen VIII. Mikhail'le (1261- 1282) birlikte imparatorluğun son hanedanı Palaiologoslar'ın dönemi başlamıştır. 1269 yılında Kalem Bey ve oğlu Karesi Bey Balıkesir'i merkez alarak, Daskyleion'u da içerisine alan bölgede hakimiyet kurmuştur (Yınanç, 1928).

Daskyleion'da kazılar sonucu açığa çıkarılan Bizans seramikleri, yerleşimde kalenin inşa edildiği düşünülen Komnenoslar dönemi sonrasında üretim ve ticaretin gerçekleştiğini gösterir. Daskyleion'da az miktarda 4.-5. yy. kırmızı astarlı açık kaplar, yine çok az sayıda büyük olasılıkla ithal 12.-13. yy. ilk çeyreğine tarihlendirilebilecek İnce Sgraffito, Ege tipi kap parçaları, çok yoğun olarak geç 12.-13. yy. Zeuksippus Ailesi'ne ait tabaklar, kaseler ortaya çıkmıştır (Doğer, 2014, s. 89). 1954 yılı kazılarında 5 Bizans sikkesi bulunmuş, 2'si tanımlanamamıştır. Sikkelerin biri I. Manuel Komnenos dönemine (1143-1180), diğer iki sikke 10. ve 11. yüzyıla tarihlendirilmiş; tanımlanamayan sikkelerden biri de 12. yy.'a tarihlendirilmiştir (Köker, 2016, s. 434-435).

⁵ Tricht bunu yazarken bahsedilen yerin Eşkel Limanı'ndaki Daskyleion olmadığını özellikle belirtmiş ve kaynağını Geoffrey'nin mektuplarına dayandırmıştır. Ancak mektuplarda geçen yerin Poimanenon yakınlarındaki Daskyleion olduğu konusunda net bir anlatı yoktur. Yalnız 12 yıllık süreçte araziden istenilen ölçüde kar edemediğinden bahseder. Bunun yanında Latin dönemi kaynaklarında Daskyleion, "Bithynia kıyısında" olarak ele alındığı için Tricht'in tanımı tartışmalıdır. Daskyleion'un coğrafi konumu için bkz. Haluscynskyj & Wojnar, *Acta Innocentii Papae IV*, no 15.

Şekil 2.1 : Daskyleion ve çevresindeki bazı yerleşimler (Kaymak, 2023)

3. DASKYLEİON KALESİ/ORDUGAHI

3.1 Topografya ve Planlama Özellikleri

Bizans Kalesi'nin bulunduğu Hisartepe Höyüğü, Manyas Gölü'nün güneydoğusunda, Kara Dere ile kesiştiği alanda konumlanır (Şekil 3.1). Kuzey-güney aksta dikey uzanan höyük, göl havzasından yaklaşık 18 m, ovoidan ise 16 m yüksekliğe sahip küçük bir tepe görünümündedir (Şekil 3.2). Höyüğün batı ve kuzey yamacı Manyas Gölü'ne bakmaktadır. Tunç Çağı'ndan Orta Bizans Dönemi'ne kadar çeşitli kültür katmanları yer alan höyüğün doğusunda, güncel arkeolojik kazılarla birlikte farklı dönemlere tarihlendirilen mimari buluntulara ulaşılmıştır. Höyükte ve höyüğün doğusunda kazılara devam edilmektedir.

Bizans Kalesi'nin günümüze ulaşan bölümleri, höyüğün doğu ve güney yamaçlarında yer alır. Bittel'in 1952 yılında yayınladığı krokisinde höyüğün kuzeyinde surların hala görüldüğü, batısında da birkaç sur parçasıyla hattın devam ettiği görülmektedir. Kalenin günümüzde kazılarla açığa çıkarılan ve yüzeyden takip edilebilen sur hattı yaklaşık 172 m uzunluğundadır.

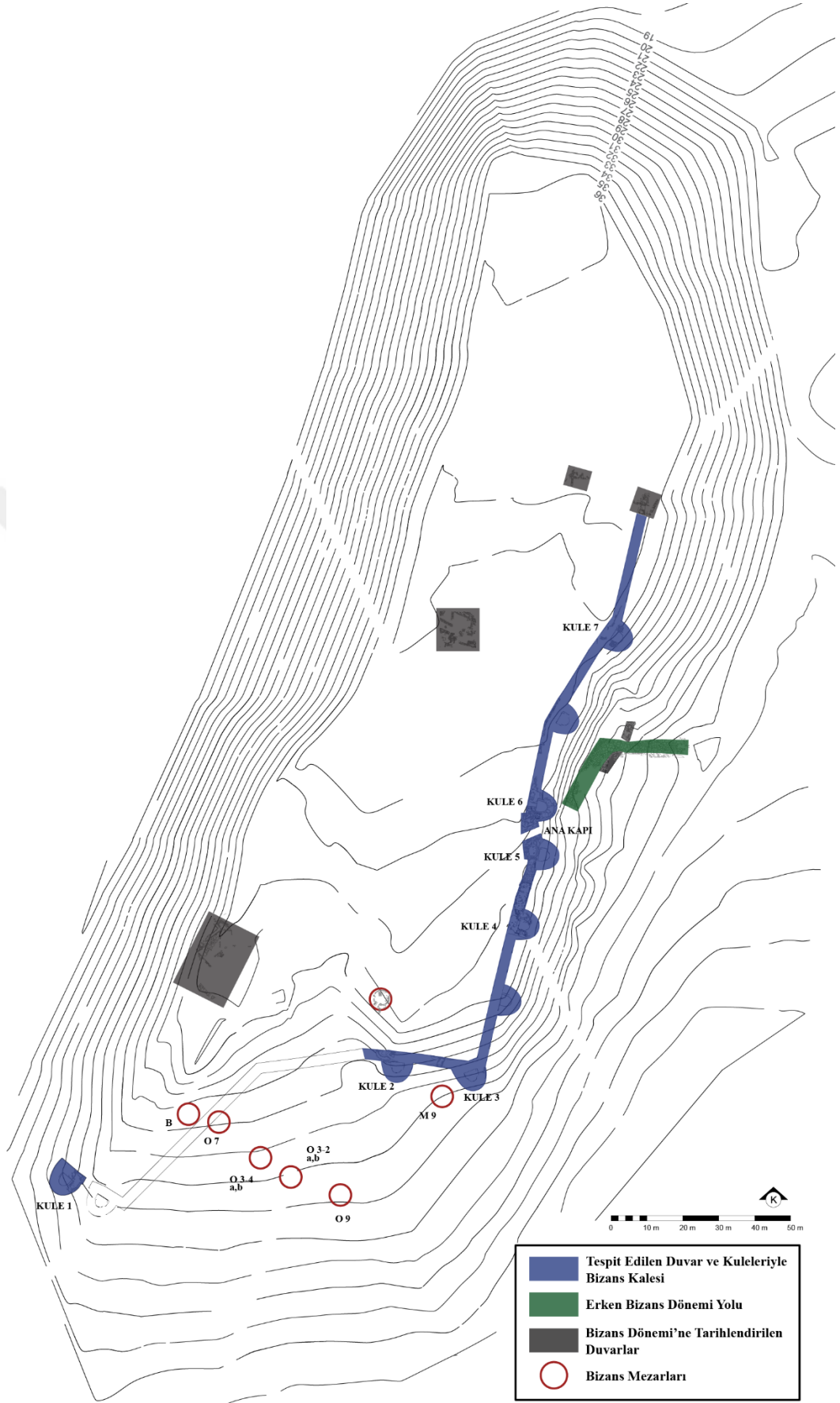
Kazılar sonucu höyüğün birçok yerinde Bizans dönemine tarihlendirilen mimari buluntulara rastlanmıştır. Höyüğün güneydoğu yamacında 1998 yılında M-9 açmasında gerçekleştirilen kazılarda, 28,6 m-28,0 m seviyeleri arasında 10 adet mezar açığa çıkarılmıştır. Bu mezarlar tuğla ve taş sıralarıyla çevrilmiş olup, çoğunun ayakucu büyük bloklarla sınırlandırılmıştır (Doğer, 2014, s. 18). 2001 yılında O-9 açmasında 23 mezar tespit edilerek kazıları yapılmıştır. 2007 yılında ise B ve C açmalarında 7 Bizans mezarı açığa çıkarılmıştır (İren, 2009). Bu durum höyüğün güneyinin Bizans döneminde mezar yeri olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Bizans Kalesi'nin Ana kapısının kuzey doğusunda ve kuzeyinde basit örgü tekniğiyle inşa edilmiş Bizans dönemine tarihlendirilen duvarlar mevcuttur. Höyüğün güneybatısında da erken dönem Bizans duvarları var olup, kentin Bizans yerleşimi herhangi bir akademik çalışma ve araştırmayla incelenmemiştir.

Höyüğün doğu yamacında kalenin ana kapısının doğusunda Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen yol mevcuttur. Bu yol, ana kapıdan kente giriş yapmak için muhtemel yol güzergahında yer almakta olup, ana kapı girişi ve yol arasında yaklaşık 2 m'lik kot farkı vardır. Bu nedenle yol daha önceki bir döneme tarihlendirilir. Mevcut yolun kuzey ve güneyinde 2,13 m kalınlığında duvarlar bulunmaktadır. Devşirme bloklarla örülmüş duvarlarda, Bizans surlarında görülen tuğla işçiliği, hatıl sistemi ve benzer moloz dolgu özelliği görülmemiştir. Bu yüzden bu duvarların Bizans Kalesi'nden daha önceki bir dönemde inşa edildiği düşünülür.

Şekil 3.1 : Daskyleion'un konumu (Google Earth Pro, 2024)

Şekil 3.2 : Daskyleion'daki Bizans Kalesi ve Bizans dönemi yerleşimi planı (Kaymak, 2023)

3.1.1 Kule 1

Hisartepe Höyüğü'nün güney batı ucunda yaklaşık 3,4x2,7 m boyutlarındaki Kule 1 Duvarı, kuzey cephesinde yaklaşık 30 cm, doğu cephesinde ise yaklaşık 50 cm yükseklikle günümüze ulaşmıştır (Şekil 3.3). Doğuya bakan cephe duvarı, kuzeye bakan cephe duvarından nispeten daha düz yüzeyli taşlara sahiptir. Doğü cephesinde 6 tuğlalık bir sıra izlenebilmektedir. 21, 23 ve 28 cm genişliğindeki tuğlaların uzunluğu dolgu içinde tespit edilememektedir; tuğla kalınlığı 5 cm'dir (Şekil 3.4). Tuğla sırasının hemen altında bir tuğla sırasının daha bulunduğu düşünülse de yan yana gelen iki tuğla hariç cephe harçla kaplandığı için kesin bir sonuca varılamamaktadır. Doğü cephesinde duvar dolgusunda tuğla sırasından itibaren yaklaşık 45 cm'lik bir geri çekilme vardır. Bu durum, duvarın cephesindeki taşların, sur hattının geri kalanında olduğu gibi sonradan yerlerinden alınmış olduğunu göstermektedir. Duvar dolgusu harçla bağlı büyüklü küçüklü taşlarla oluşturulmuştur. Büyük taşlar daha çok cepheye yakın konumdadır. Dolgu yüzeyinde herhangi bir tuğla parçasına veya hatıl izine rastlanmamıştır. Doğü ve kuzey cephelerinde duvara bağlanabilecek yüzey görülmemektedir (Şekil 3.5). Zeminde bağlantıyı sağlayabilecek harçlı bir dolgu parçası veya taş sırası da izlenmemiştir.

Güney duvarı yaklaşık 190 cm kalınlığındadır. Moloz dolgu mevcut toprak zeminden 40 cm kadar yüksektedir. Kule duvarının doğu cephesine bağlanan duvarı, 45 cm içeriye çekilmiş bir şekilde başlar, burada duvar dolgusuyla karşılaşmaktadır. Güney duvarının cephe taşları da muhtemelen sonraki dönemlerde yerinden sökülmüştür. Duvarın iç dolgusu farklı boyutlarda taşların harç ile bağlanarak düzensiz bir şekilde yerleştirilmesiyle inşa edilmiştir. Dolgu yüzeyinde herhangi bir hatıl boşluğu veya tuğla parçasıyla karşılaşılmamıştır. Kule duvarının batı yüzü, kısmen cephe özelliği göstermektedir. Doğü cephesindeki dolgu duvarın aksine buraya konumlandırılan büyük taşlar, kulenin iç hattının tespitini sağlamaktadır. Cepheye bakan taşların yüzeylerinde kaba bir işçilik görülmektedir.

Kulenin kuzey duvarının güney cephesinde alt taş sırası, duvar hattının yönünü ve cephesini belli edecek şekilde nispeten düz yüzeye sahip taşlarla inşa edilmiştir. Ayrıca kapının kuzeyindeki Kule 6'yla benzer bir basamaklanmaya sahip olduğunu düşündürecek bir düzenleme görülmektedir. Kuzey kule duvarının batı cephesinde, zeminde harçlı dolgunun devam ettiği toprak yüzeyinde izlenebilmektedir.

Şekil 3.3 : Hisartepe Höyüğü'nün güneybatısında yer alan Kule 1 planı (Kaymak, 2023)

Şekil 3.4 : Kule 1 duvar dolgusunun doğu yüzeyindeki tuğla sırası (Daskyleion Kazı Arşivi, 2005)

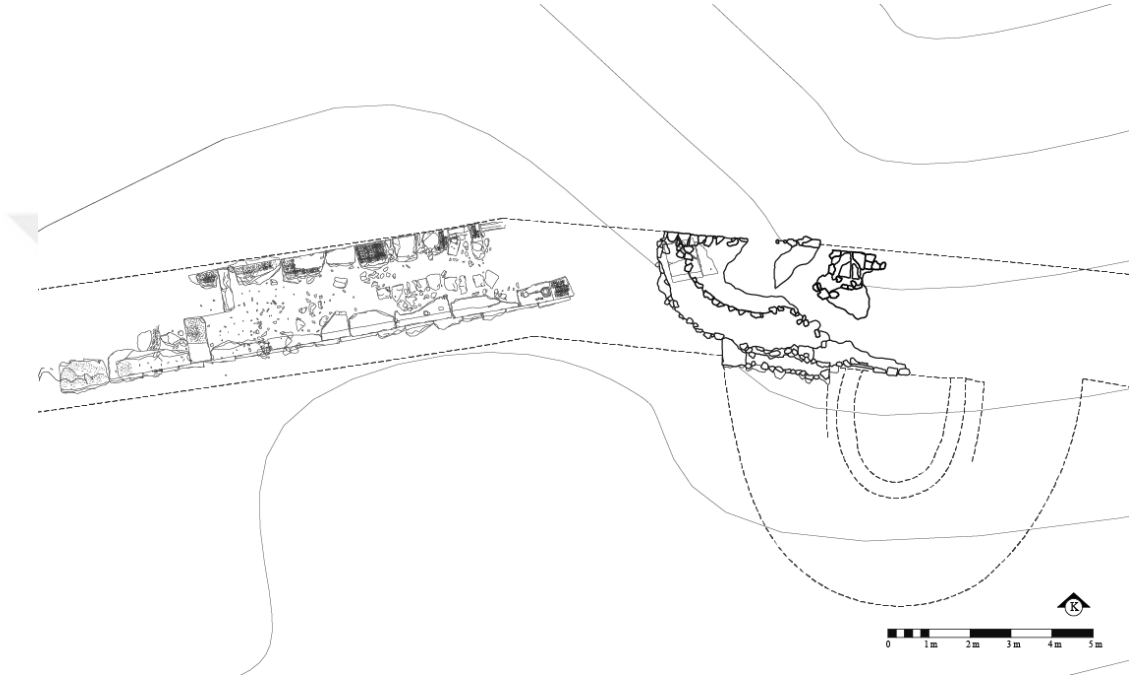

Şekil 3.5 : Kule 1 dolgusunun kuzey cephesi (Kaymak, 2022)

3.1.2 Kule 2

Höyüğün güney cephesine yaklaşık 6,2x3,3 m boyutlarında olan duvar parçasının yüksekliği yaklaşık 90 cm'dir (Şekil 3.6). Anakayaya oturmadığı için bugün toprak kaymasından ötürü temelin altındaki taşlar görülebilmektedir. Duvar dolgusunun içerisinde büyüklü küçüklü taşların yanı sıra, kiremit parçaları da bulunmaktadır. Güney cephesinden, yaklaşık 60x270 cm boyutlarında bir çıkıntı taşmaktadır (Şekil 3.7). Dolayısıyla ya batıya ya da daha kuvvetli bir ihtimalle doğuya yönelecek bir kulenin varlığından söz edilebilir. Muhtemelen inşa edildiği dönemde bu duvar parçasının doğu cephesi hariç diğer cephelerinde incelikli bir işçilik görülmemektedir. Cephelerde tuğlaya rastlanmamıştır ancak cepheye yerleştirilen taşlar duvar hattını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kule ile duvarın birleşiminde yer alan 73x60 cm boyutundaki blok, Lidya surundaki bloklara benzer boyutu ve yüzey işçiliğiyle burada devşirme malzeme kullanıldığını ortaya koymaktadır. Duvarın batı cephesinde dolgu parçasının batıya doğru devam ettiği görülmektedir. Ancak buradan itibaren temel altındaki toprak önceki dönemlerde gerçekleşen doğal sebeplerden ötürü kaydığı için duvar günümüze ulaşmamıştır; sur hattının nereye doğru devam ettiğinin kesin tespitini yapmak mümkün değildir. Kuzey cephesinin batı ucu hariç sur duvarı toprak altındadır.

Duvarın üst yüzeyinde yaklaşık 30 cm yükseklikte küçük bir dolgu alanı günümüze ulaşmıştır. Kuzey cephesinden yaklaşık 15 cm içeriye doğru çekilmiş durumdaki dolguda, devşirme olarak kullanılmış mermerden kırık bir sütun tamburuna rastlanmıştır. Dolgunun içerisinde hatıl boşluğu vardır, bu hatıl boşluğuna dikey konumda yerleştirilmiş hatıl izi de harç ve taş yüzeylerinde takip edilebilmektedir. Dolgu içerisinde yer alan ve günümüze özgün uzunluğu ulaşmayan hatıl boşluğu 10x10x130 cm, hatıl izi 10x10x125 cm boyutlarındadır (Şekil 3.8).

Şekil 3.6 : Kule 2 ve Helenistik Duvar Planı (Kaymak, 2023)

Şekil 3.7 : Kule 2'ye güneyden bakış (Kaymak, 2022)

Şekil 3.8 : Kule 2 duvarı üst dolgusunda bulunan kırık sütun tamburu ve hatıl boşluğu (Kaymak, 2022)

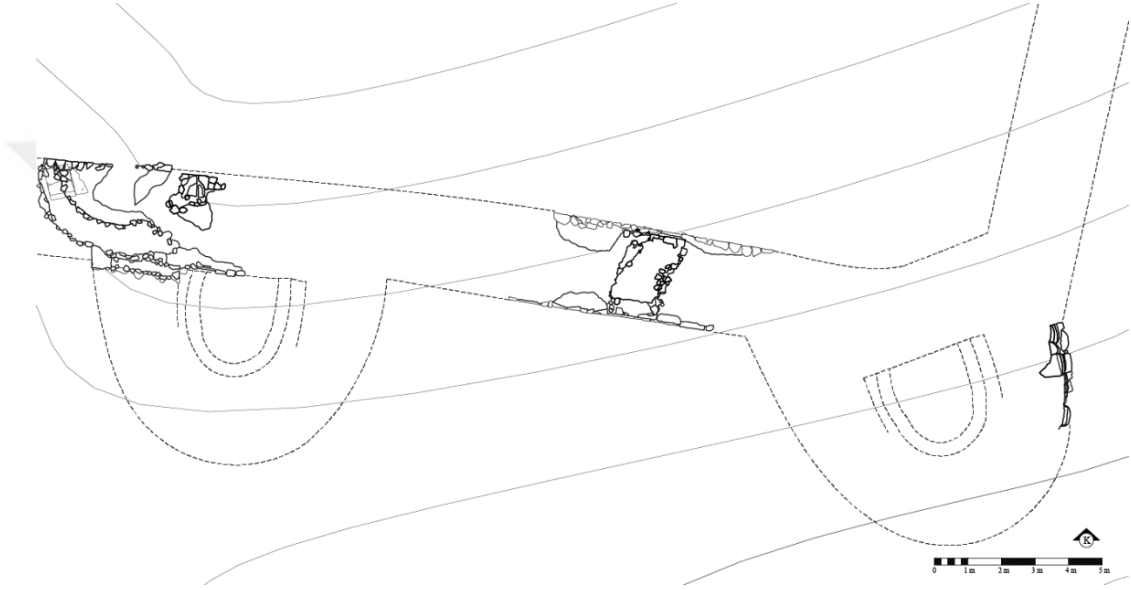
3.1.3 Kule 2-Kule 3 duvarı

Bizans Kalesi'nin ana kapısı ve kapının hemen güneyinde yer alan kulesinden sonra günümüze hattı en iyi ve tanımlı şekilde ulaşan bu duvarın, 7,8x2,75/2,85 m boyutlarındaki bir kısmı açığa çıkarılmıştır (Şekil 3.9). Duvarın kuzey cephesinde kazılar sonucu 98 cm yükseklikteki bölümü ortaya çıkmıştır. Dolgunun en üst kotu 158 cm'ye kadar ulaşmaktadır. Duvarın kuzey cephesinden içeri doğru 20 cm'lik bir kademelenme vardır (Şekil 3.10). Güneydeki kademelenme 6 cm'dir. Kuzey cephesinde dolgunun kademelenmesine kadar tuğla kullanılmamıştır. Taşlar düz bir sıra halinde örülmüştür, taş sıraları belirgindir. Dolgunun kuzey cephesinde bir tuğla sırası bulunmaktadır. Tuğla sırası iki taş sırasından sonra başlatılmıştır.

Güney cephenin duvar yüzeyine kadar yüksekliği 18 cm, dolgunun başlangıcına kadar olan yüksekliği de 48 cm'dir. Duvarın mevcut en üst kotunda bir tuğla sırası yer almaktadır (Şekil 3.11). Tuğlaların genişlikleri 12, 18, 20, 22 cm olarak değişkenlik göstermektedir. Tuğla kalınlıkları 4 cm'dir, uzunlukları ise tespit edilememektedir. Dolgu yüzeyin güney cephesinde bir taş sırasının üzerine iki tuğla sırası geldiği gözlemlenmektedir. Tuğlaların tamamı günümüze ulaşmasa da harca yapışık tuğla kırıkları sıranın devam ettiğini göstermektedir. Tuğla sırasının üzerindeki cidar taşları alınmıştır, taşların arkasındaki dolgu durmaktadır. Tuğlaların boyutları değişmekle

birlikte kalınlıkları güney cephedeki gibi 4 cm'dir. Cepheye bakan tuğlaların genişlikleri 20, 27, 39 cm olmak üzere değişkenlik göstermektedir.

Duvar dolgusunun iç kısmında küçük büyük taşların yanı sıra yoğun bir şekilde tuğla parçalarının varlığı gözlemlenmiştir. Dolgu içerisinde doğu-batı aksında iki hatıl boşluğu görülmektedir (Şekil 3.12). Dolgunun batı yüzeyinde kuzey-güney aksında ve dolgu içerisindeki hatılların üzerine gelecek şekilde yerleştirilen hatılların izleri tespit edilmiştir. 7 cm kalınlığındaki bu hatıl izlerinin 180 cm uzunluğundaki bölümü günümüze ulaşmıştır.

Şekil 3.9 : Kule 2-Kule 3 Duvarı planı (Kaymak, 2023)

Şekil 3.10 : Kule 2- Kule 3 Duvarı'ndaki kademelenmeye doğudan bakış (Kaymak, 2022)

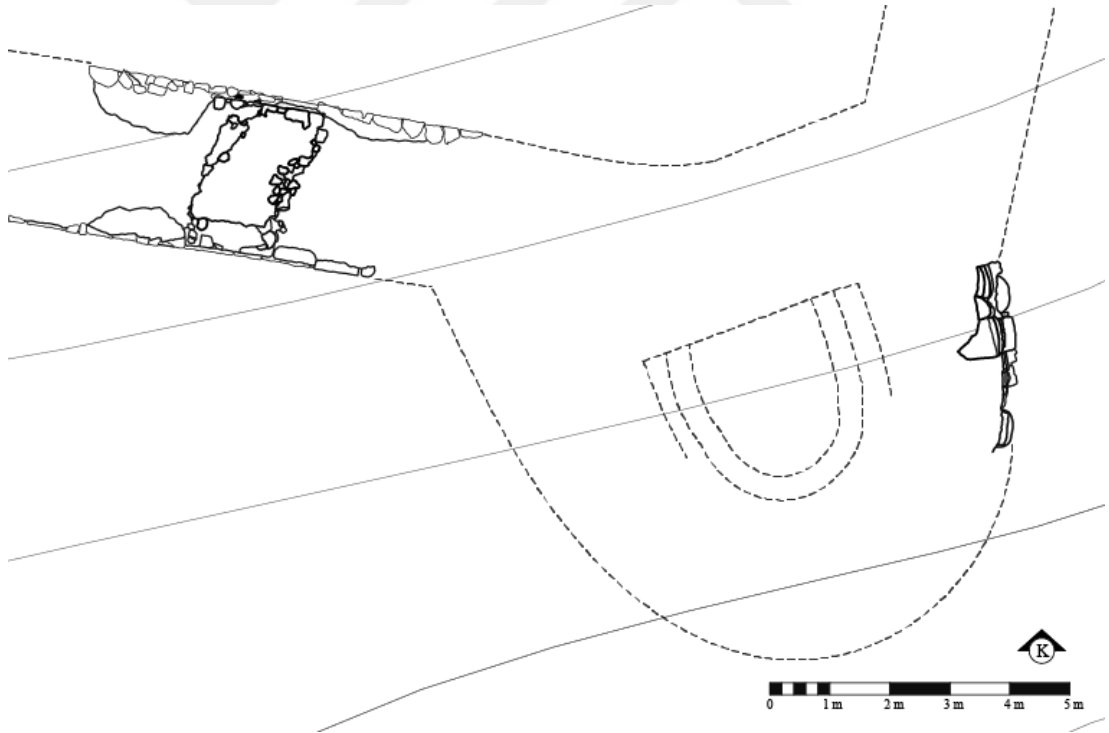
Şekil 3.11 : Kule 2- Kule 3 Duvarı moloz dolgu yüzeyindeki hatıl izi ve boşluğu
(Kaymak, 2023)

Şekil 3.12 : Kule 2-Kule 3 Duvarı'nın güney cephesindeki taş ve tuğla sıraları
(Kaymak, 2023)

3.1.4 Kule 3

Bizans Kalesi'nin güneybatı köşesini oluşturmaktadır (Şekil 3.13). Sadece doğu yüzeyi açığa çıkarılmıştır. Alt sırasında dört, üst sırasında iki andezit blok bulunmaktadır (Şekil 3.14). Bloklar büyük ölçekteki boyutları ve işçilikleri nedeniyle Lidya duvarındaki bloklarla benzerlik göstermektedir (98x65x54). Andezit blokların arasına hem yatayda hem düşeyde daha küçük boyutlu taşlar yerleştirilmiştir. Yatayda 5-10 cm arasında değişkenlik gösteren bir taş sırası yer almaktadır. Kulenin temelinin bu üç taş sırasından olup oluşmadığı bilinmemektedir; andezit blok sırasının altındaki toprak ve taşlar kaymıştır. Bu kısmın yıkılmasını engellemek için güçlendirme yapılmıştır. Dolguya doğru taşların arasında harçla bağlanmış büyük tuğla parçaları bulunmaktadır. Kulenin cephesinde tuğla kullanımına rastlanmamıştır. Günümüzde 98 cm yükseklikte üç taş sırasının bulunduğu kuleye ait dolgunun, toprak altında kuzeye doğru devam ettiği görülmektedir. Güneye doğru da devam ettiğini gösteren harçla bağlı iki taş bulunmaktadır.

Şekil 3.13 : Kule 3 Planı (Kaymak, 2023)

Şekil 3.14 : Doğudan Kule 2'nin temeli ve andezit bloklara doğudan, aşağıdan bakış (Kaymak, 2022)

3.1.5 Kule 3- Kule 4 duvarı

Duvar temel seviyesinde korunmuştur. Kalenin tüm hattında görüldüğü gibi bu parça da anakaya üzerine oturtulmamıştır. A3 Kulesi'nin yaklaşık 10 metre kuzeyinde toprak kayması meydana gelmiştir. Toprak kayması sonucu toprak yüzeyin kuzey ve güney tarafında duvara ait moloz dolgu görülmektedir (Şekil 3.15). Toprak kaymasına maruz kalan bu alanın yamacında surların geri kalanının cephesinde görülen andezit bloklar dağınık halde görülmektedir. Surun Kule 3'le ilişkisi açısından ve sur hattının anlaşılması bakımından bilgi verici, önemli bir buluntudur.

Dolgunun güney yüzünde tuğla parçaları veya hatıl izlerine rastlanmamıştır. Büyüklü küçüklü taşlarla oluşturulan dolgunun yüksekliği 90 cm'dir. Yaklaşık 20 cm'lik kısmı açığa çıkmış olan dolgunun doğu ve batı yönlerinde cephe özelliği gösteren yüzeylere rastlanmamıştır. Dolgunun hemen güneyindeki açmanın diğer tarafında toprak üzerinde bir taş sırası izlenmektedir. 255 cm uzunluğundaki bu taş sırası duvarla aynı aksta olacak şekilde güneye, Kule 3'e doğru uzanmaktadır.

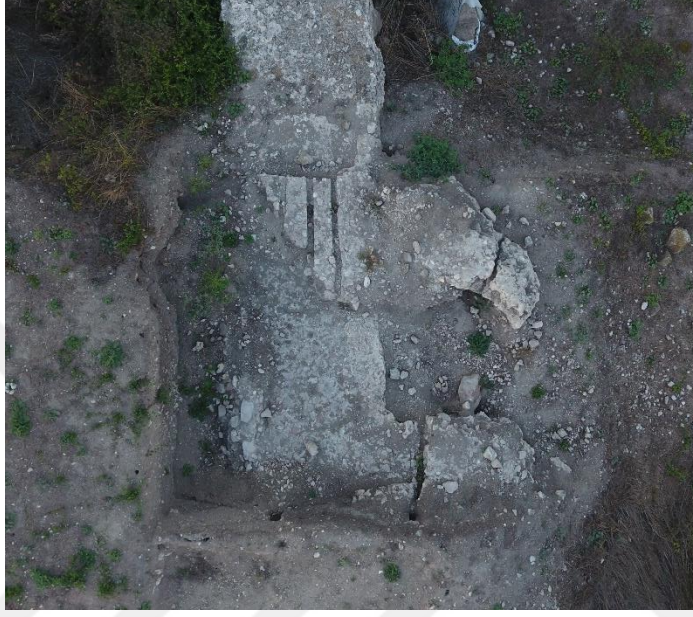
Şekil 3.15 : Toprak kayması sonucu açığa çıkan Kule 3- Kule 4 Duvarı'na kuzeybatıdan bakış (Daskyleion Kazı Arşivi, 2022)

3.1.6 Kule 4

2014 yılında açığa çıkarılan kulenin günümüze sadece duvar dolgusu ulaşmıştır (Şekil 3.16). Dolgunun içerisinde büyüklü küçüklü taşlarla birlikte tuğla parçaları da bulunmaktadır. Ana kayaya oturmayan kule, toprak zemin üzerine inşa edilmiştir. Duvar dolgusunun en yüksek kotu mevcut toprak zeminden 110 cm yüksekliktedir. Kule dolgusunun iç ve dış yüzeylerinde cephe özelliği gösteren yüzeylere rastlanmamıştır. Kulenin hemen yakınında büyük andezit bloklar bulunmaktadır. Kule duvarının kuzeyinde 14x12x180 cm boyutlarında bir hatıl boşluğu ile bu hatıl boşluğunun altında uzunluğu belirsiz 14x8 cm boyutlarında bir hatıl izi tespit edilmiştir (Şekil 3.17).

Kule duvarının güneyinde 13 cm genişliğinde, 10 cm yüksekliğinde ve uzunluğu en fazla 2,8 m olarak tespit edilebilen bir hatıl boşluğuna rastlanmıştır. Bu hatıl boşluğuna dik konumda kuzey-güney doğrultuda bir hatıl boşluğu daha yer almaktadır. Dolgunun bu bölümünde de cephede düzgün işlenmiş herhangi bir blok yoktur; dolguya bitişik ancak in situ durumda olmayan bir andezit blok bulunmaktadır.

İki parçaya ayrılmış kule duvarının batı bölümü, 275 cm uzunluğunda ve 60 cm yüksekliktedir. Kule duvarı, anakayaya oturmamış, toprak zemin üzerine inşa edilmiştir. İç dolgusunda tuğla parçaları, yer yer seramik parçalarıyla irili ufaklı taşlar kullanılmıştır. Kule duvarının bağlandığı sur duvarının doğu cephesinde harçlı moloz yüzey görülmektedir. Güneye doğru kulenin bağlandığı sur duvarının devam ettiği görülmektedir ancak bu alanda kazı yapılmamıştır.

Şekil 3.16 : Kule 4'ün hava fotoğrafı (Daskyleion Kazı Arşivi, 2022)

Şekil 3.17 : Kule 4'ün güney duvarındaki hatıl izi ve boşlukları (Kaymak, 2022)

3.1.7 Kule 4- Kule 5 duvarı

Güney katmanı 2,9 m genişliğinde 7,24 m uzunluğunda ve temelinden itibaren en yüksek uzunluğu 1,34 m olarak günümüze ulaşmıştır (Şekil 3.18). Batı cephesindeki taşların temel seviyesinden itibaren korunduğu düşünüldüğünde, cephe taşları iyi işçiliğe sahip olmasa da nispeten düz yüzeylidir. Duvar dolgusunda büyüklü küçüklü taşların yanı sıra tuğla parçaları da bulunmaktadır. Duvarın hem doğu hem batı cephesinde tuğla kullanımına rastlanmamıştır.

Kule 4- Kule 5 Duvarı'nın kuzey katmanının, güney katmanı ile arasında restorasyona bağlı olarak 64 cm'lik bir kot farkı vardır. Kule yıkıldıktan sonra kuzeyden 2,7 m ile başlayan duvar kalınlığı, 2,1 m'ye kadar düşmüştür. Farklı boyutta taşlar ve tuğladan oluşan iç dolguyu birleştirmek için harç kullanılmıştır. Temel seviyesinin üzerinde, batı cephesinde bir granit-konglomera granit blok sırası günümüze ulaşmıştır. Doğu ve batı cephesinde restorasyon yapılırken tek taş sırası dizilmiştir. Cephelerde tuğla kullanımına rastlanmamıştır.

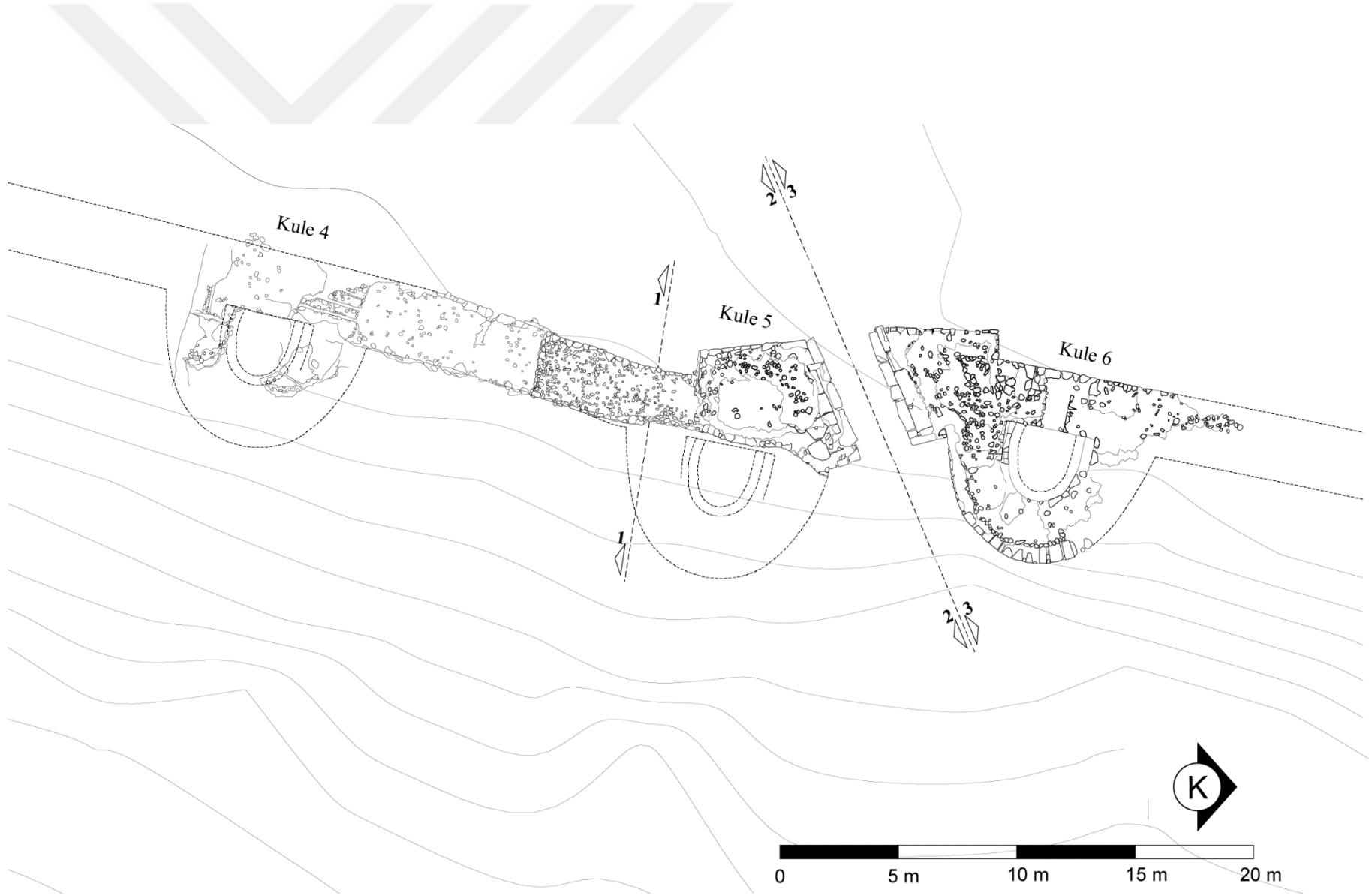

Şekil 3.18 : Kule 4-Kule 5 Beden Duvarı'nın hava fotoğrafı (Daskyleion Kazı Arşivi, 2022)

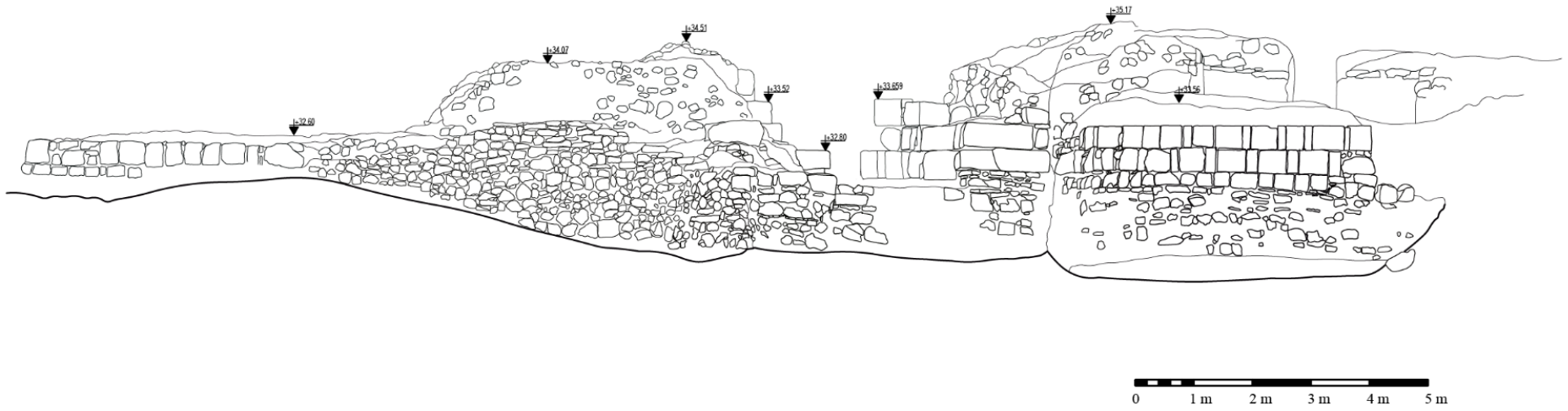
3.1.8 Kule 5

Ana kapının hemen güneyinde konumlanmaktadır, Kule 6'nın aksine çok zayıf kalıntıları günümüze ulaşmıştır (Şekil 3.19). Kulenin harap olmasıyla birlikte doğu cephesinde ortaya çıkan harçlı moloz yüzeye restorasyon sırasında bir dizi taş yerleştirilmiştir (Şekil 3.20). Kulenin batı duvarının cephesi 228 cm yükseklikte korunmuştur, duvar dolgusunun en üst kotu bugünkü toprak zeminden 387 cm yüksektedir. Kulenin batı duvarının dolgusunun güney yüzeyinde kuzey-güney aksında dört hatıl boşluğu, doğu-batı aksında da iki hatıl izi tespit edilmiştir (Şekil 3.21). Alt sıradaki Z ve W hatılları, A4-A5 Duvarı'nın en üst kotundan başlar. W hatılının mevcut uzunluğu 380 cm'dir; 15 cm genişlikte ve 12 cm yükseklikte. Hemen batısında yer alan Z hatılının tespit edilen uzunluğu 210 cm'dir; 15 cm genişliğe ve 12 cm yüksekliğe sahiptir. W ve Z hatılları arasındaki mesafe 55 cm'dir. Bu hatılların hemen üzerine gelecek konumda doğu-batı aksında uzanan bir hatıl izi daha vardır, ancak boyutları belirsizdir. W ve Z hatıl boşluklarının 83 cm yukarısında X ve Y hatıl boşlukları bulunur. X hatıl boşluğunun uzunluğu 240 cm, genişliği 12 cm ve yüksekliği 15 cm'dir. Bu hatılın hemen 35 cm doğusunda yer alan Y hatılının mevcut uzunluğu 230 cm'ye 15x12 cm boyutlarındadır. Z hatılının üst noktasıyla X hatılının alt noktası arasında 90 cm'lik kot farkı bulunur. Z ve W hatıllarının üzerine bunlara dik açıyla gelecek şekilde konumlanmış hatıl boşluğu, X ve Y hatıllarının hemen üzerinde de görülür.

Kulenin batıya doğru kırıldığı bölümden itibaren batı cephesinde, yerleştirilmiş taş ve süreklilik göstermeyen tuğla sırası yer alır (Şekil 3.21). Aynı cephede bir sütun tamburunun kullanılmış olduğu da görülür. Kule duvarının batı cephesinde boyutlarıyla ana kapının çevresindeki örneklere benzeyen bloklar kullanılmıştır. Güneye doğru taş boyutlarının küçüldüğü görülmektedir. Batı cephesinde, yatayda ve düşeyde tuğlalar sıra gözetilmeden yerleştirilmiştir. Yine aynı cephede bazı bölümlerde 3-4 tuğlanın yan yana oluşturduğu sıralar görülmektedir. Kulenin harap olmuş doğu cephesinde çok sayıda hatıl boşluğu bulunmaktadır. Kulenin ana kapıyla ilişkili olduğu bölümden itibaren granit blokların yerleştirilmiş olması, bu alanın altındaki yüzeyin temele ait olduğunu göstermektedir. Dolgu diğer dolgularla aynı özelliği göstermektedir.

Şekil 3.19 : Höyüğün doğusundaki ana kapı ve çevresinin planı (Kaymak, 2023)

Şekil 3.20 : Ana kapı ve çevresinin doğu cephesi (Kaymak, 2023)

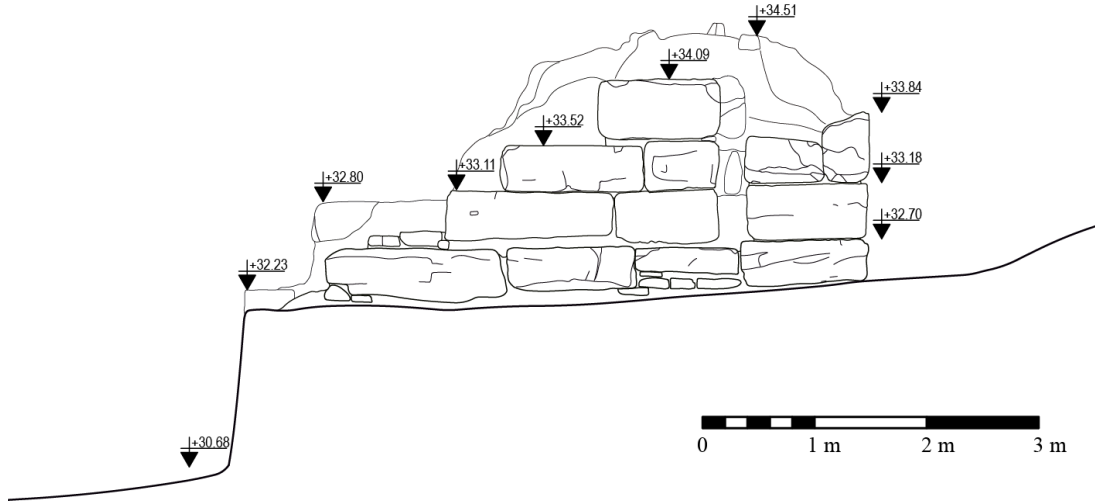

Şekil 3.21 : Kule 4 dolgusunun güney yüzeyindeki hatıl boşlukları ve izleri ve kule duvarının batıya doğru kırıldığı cephede sütun tamburu ve tuğla sırası (Kaymak, 2022)

3.1.9 Ana kapı

Ana kapının her iki yanında, uzun kenarları girişe bakacak şekilde yerleştirilen granit bloklar kullanılmıştır (Şekil 3.22). Derzlerde harç görülmekle birlikte blokların devşirme olduğu, muhtemelen geç klasik döneme ait bir yapıdan alındığı öngörülebilir. Bazı blokların ön yüzü murç ile düzeltilmiştir. Bazılarında kama yuvalarının izleri bulunmaktadır (Şekil 3.23). Günümüzdeki kapı kotunun altında küçük taşlar görülmektedir, dolayısıyla zemin kotunun başlangıcını büyük bloklar belirlemektedir. Bazı taşların arasında veya altında daha küçük taşlar ve harçlı dolgu bulunur. Bunun sebebi taşların üst yüzeyinin aynı hizada olmasını sağlamaktır. Dolayısıyla ana kapının çevresinde yer alan tüm taşların üst kısımları hemen yanındaki taşlarla aynı hizadadır. Ana kapıyla ilintili olan cephelerde daha çok granit kullanılmıştır; konglomera granit örneklerine de rastlanmaktadır. Bu taşların arasında veya altında kalan daha küçük boyutlu diğer taşlar da konglomera ve kireç taşı gibi farklı yerel malzemeden seçilmiştir. Ayrıca kuzey ve güneyde kale kapısının arkasına

ahşap direk koymak için boşluklar mevcuttur. Güney cephedeki boşluk 32x120 cm, kuzeydeki ise 32x40 cm'dir. Bu boşlukların alt kısmı aynı kottadır.

Şekil 3.22 : Kesit 2-2 (Kaymak, 2023)

Şekil 3.23 : Ana kapının kuzey cephesinde, üzerinde kama oyuklarının izleri görülen andezit blok (Kaymak, 2022)

3.1.10 Kule 6

Kule 6 günümüze en iyi durumda ulaşan kuledir. Ana kapının 142 cm kuzeyinde kulenin dairesel hattıyla birlikte korunmuştur (Şekil 3.19). Kapı kotunun altında, cepheye yerleştirilmiş iyi işçilikli taşlar yerine iç dolgu ile gelişigüzel yerleştirilmiş taşlar görülmektedir. Kulenin cephe özelliği gösteren ilk taş sırası ile ikinci taş sırasındaki bazı taş ve bloklar in situ'dur. Bu vaziyetteyken cephe, büyük taş sırası, ince uzun taş sırası ve iki tuğla dizilimiyle yükselir. In situ taşların arasına dikey olarak tuğla parçaları konulmuştur (Şekil 3.24). Kuledeki mevcut duvar örgüsü, kısmi olarak *cloisonné* (kasetleme) tekniğinin kullanıldığını göstermektedir.

İç dolgusunda büyüklü küçüklü taşlar ve tuğla parçalarına rastlanmaktadır. Kulenin en üst kotunda ahşap hatıl izi vardır. Ana kapının kuzeyinde zemin kotundan itibaren başlayan büyük ölçekli granit blok sırası kuleye doğru devam eder.

Kulenin üst kotundaki dolguda çeşitli ahşap hatıl izleri ve hatıl boşlukları yer alır. Hatıl boyutları 12x10 cm'dir. Kuzeyde yer alan hatıl boşluğu dolgu içerisinde 400 cm uzunluğuna ulaşır, güney hatılı ise 440 cm uzunluğunda korunmuştur (Şekil 3.25). Hatılların arasındaki mesafe 50 cm'dir.

Kulenin iç duvarının batıya bakan bölümünün bir taş ve bir tuğla sırasıyla örüldüğü gözlenmiştir. Taşlar ince ve uzundur. Alt taş sırasının başladığı yerle, kulenin iç kısmına çıkıntı yaptığı yer yaklaşık aynı kottadır. Eğer durum böyleyse, çıkma üzerinde kalan bölüm, sur hattının ilk inşa edildiği düşünülen 12. yüzyılda toprak üstündedir; bunun altındaki bölüm ise temeli oluşturmaktadır (Şekil 3.26). Bu durumun nedeni strüktürel olarak bir güçlendirme çalışması olarak değerlendirilebilir. Kulenin içine doğru basamaklarla inilip geçilen bir boşluğun varlığı da görülmektedir.

Kulenin batı cephesinde sistematik uygulanmış bir duvar örgüsünden bahsedilmese de, taşların aynı sırada ve üst yüzeylerinin de aynı kotta olması; inşaatta gözlemlenen hassasiyetin ana kapıdan başka yerlerde de uygulandığını göstermektedir. Bunun yanı sıra düşeyde ve yatayda tuğla kullanımına da rastlanmaktadır. Ancak cephenin bir kısmı harçla kaplandığı duvar örgüsünü incelemek mümkün olmamıştır (Şekil 3.27).

Şekil 3.24 : Restorasyon sürecinde in situ blokların altındaki tuğla sırası ve bloklar arasına dikey olarak yerleştirilen kırık tuğlalar (Daskyleion Kazı Arşivi, 2018)

Şekil 3.25 : Kule 6 dolgusunun doğu yüzeyindeki mevcut hatıl boşlukları (Kaymak, 2022)

Şekil 3.26 : Kule 6'nın iç mekanı (Daskyleion Kazı Arşivi, 2004)

Şekil 3.27 : Kule 6'nın batı cephesi (Kaymak, 2022)

3.1.11 Kule 6- Kule 7 duvarı

Kule 6 ve Kule 7 arasındaki mesafe yaklaşık 45 m'dir (Şekil 3.28). Sur hattının bu bölümü fazla tahrip olduğu için süreklilik göstermez ancak parçalar halinde incelenebilir. Daha çok batı cephesinin korunduğu bu bölümde, duvarın doğu cephesi korunmamıştır. Buna karşın zemin kotunda hattın genişliğini tayin etmemize olanak sağlayan ve duvarın doğu cephesinin sınırını gösteren yaklaşık 2 m uzunluğunda bir taş sırası yüzeyi görülmektedir. Surun bu bölümünde duvar genişliği yaklaşık 2,35 m'dir (Şekil 3.29).

Duvarın en iyi korunduğu 12 m'lik kısımda, sadece batı cephesi korunmuştur. Ancak günümüzde bu cephe toprakla örtülü olduğu için ancak duvarın en üst kotu ve dolgusu incelenebilmiştir. Parçanın güney ucundan itibaren yaklaşık 3 m boyunca kesintisiz bir tuğla sırası izlenmiştir. Boyutları değişmekle birlikte genişlikleri yaklaşık 15 cm'dir. 2018 yılında bu alanda gerçekleştirilen restorasyon sırasında capping (şap kaplama) uygulandığı için tuğla uzunlukları anlaşılmamaktadır. Dolguda daha çok iri taşlar görülmekle birlikte, tuğla parçalarına da rastlanmıştır. Dolguda ahşap hatıl boşluğu ve izine rastlanmamıştır.

12 metrelik bu parçanın doğusunda toprak zeminde yay biçimli bir yükselti görülür. Kule 4 ve Kule 5 arasındaki mesafenin yaklaşık 13 m uzunlukta oluşu ve Kule 6'dan yükseltinin olduğu bu alana olan uzaklığının yaklaşık 13,5 m oluşu burada bir kule olabileceğini akla getirmektedir (Şekil 3.28).

Bu parçadan sonra toprak zeminde kısmen dolgu izlense de Kule 7'e kadar herhangi bir duvar parçası gözlenmemiştir.

Şekil 3.28 : Kule 6-Kule 7 arasındaki duvarın hava fotoğrafı (Daskyleion Kazı Arşivi, 2022)

Şekil 3.29 : Kule 6-Kule 7 Duvar Planı (Kaymak, 2023)

3.1.12 Kule 7

Kule 6 ve Kule 7 arasındaki mesafe yaklaşık 45 m'dir. Günümüzde höyüğün yamacında kalan bu alanda duvar, yamaç yüzeyinden izlenmektedir. Yaklaşık 12 m'lik duvar hattının tespit edildiği bu alanda, Kule 4'ün duvarlarında gözlenen kırılmalara benzer duvar parçaları yer alır (Şekil 3.30). Cephe özelliği gösteren yüzeylerin olmadığı bu dolgu parçaları, irili ufaklı taş ve tuğla parçalarının harçla bağlanmasıyla oluşmuştur. Duvar hattında ve dolgu parçalarında hatıl izlerine rastlanmamıştır.

Bu alandan itibaren kuzeye doğru sur hattının izlenebileceği duvar veya duvar parçaları günümüze ulaşmamıştır.

Şekil 3.30 : Kule 7'nin hava fotoğrafı (Daskyleion Kazı Arşivi, 2022)

3.2 Yapım Teknikleri

Daskyleion'daki Bizans surları, önceki dönemlere ait arkeolojik tabakaların oluşturduğu höyüğün üst kotlarına inşa edilmiştir. Bu durum güneyde eğimin daha az olduğu Bizans kulelerine benzer tipoloji ve mimari öğelere sahip kuledeki (Kule 1) durumla karşıtlık göstermektedir. Ancak Kule 1'in doğu cephesindeki tuğla ve taş sıraları burada bir kapının varlığını işaret eder. Batıya doğru toprak yüzeyinin üzerinde

takip edilebilen moloz, kulenin surdan bağımsız tekil bir mimari unsur olmadığını gösterir. Bu durum sur inşaatı planlanırken sadece güvenlik amaçlı bir algıyla karar verilmediğini, ihtiyaçlara yönelik planlama yapıldığını gösterir.

Höyük yamaçlarının üst kotlarına inşa edilen beden duvarları ve kulelerin temelleri sağlam bir zemin üzerine inşa edilmemiştir. Bu durum sur hattının günümüze ulaşan kimi bölümlerinde toprak kayması sonucu temelin alt yüzeyinin tamamen boşlukta asılı kalması, kimi bölümlerinde ise duvar dolgusunun erozyona uğrayan toprak yüzeylerinde görülmesiyle açıklanabilir.

Sur temelleri yaklaşık 290 cm genişliğinde 120 cm yüksekliğindedir. Temel yüzeyindeki taşlar daha çok düz yüzeyleri cephelere gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Cephe yüzeylerinin moloz dolguda kullanılan kireç harcıyla kaplandığı görülmektedir. Temel dolgusu küçüklü büyüklü taşların yoğun harçla bağlanmasıyla oluşturulmuştur. Dolgu yüzeylerinde kırık tuğla ve çömlek parçalarına da rastlanmıştır.

Sur temelinden itibaren moloz dolgu yüzeylerinde yatayda birbirlerini 90 derece kesen hatıl izleri ve boşlukları mevcuttur. Günümüze sadece temel dolgusu ulaşan Kule 4'teki hatıl boşlukları ve izleri, hatılların temelden itibaren sistemli bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Özellikle höyüğün güneyinde surların temel ve temel üstü duvarını birbirinden ayıran uygulamalar bulunur (surun diğer bölümlerinin bir kısmının günümüze sadece temelinin ulaşması, bir kısmında ise arkeolojik çalışmalar yapılmaması nedeniyle tamamına yönelik veriler oldukça sınırlıdır). Temel duvarı ve temel üstü duvarını birbirinden ayıran en önemli uygulama temel duvarının cephelerinden daraltılarak temel üstü duvarının inşaatına devam edilmesidir. Bu kademelendirme Kule 2- Kule 3 duvarında sur hattının dış cephesinde 6 cm olarak ölçülmüştür. Höyüğün içine dönük cephelerde 12- 15 cm arasında değişmektedir. Kulelerde kademelendirme uygulaması daha belirgin şekilde ortaya çıkar. Kule 1'de dış cepheden kademelenme 45 cm iken, Kule 6'da kule boşluğu içerisinde 30-45 cm arasında değişkenlik gösterir.

Kademelenmenin gerçekleştiği temelin en üst kotundaki yüzeylerde tuğla sıraları görülebilirken, üst ve cepheye bakan yüzeyleri düz olan taş sıraları da oluşturulmuştur.

Ana kapıda temel altı ve temel üstü duvar örgüsündeki bariz farklılığın yanı sıra, Kule 6'nın içerisindeki kademelenmenin ana kapının orijinal zemin kotuyla benzer oluşu

(yaklaşık 32,20- 32,50 arası), kademelenmeyle toprak üstü ve altı inşa faaliyetinin net ayrımı görülür.

Kademelenmeden itibaren Kule 2, Kule 2- Kule 3 Duvarı dolgusunda hatıl izleri ve boşlukları görülür. Günümüze ulaşan sur hattının neredeyse tamamında dolgu yüzeylerde hatıl boşluklarına ve izlerine rastlanmaktadır. Üst üste konularak yatayda birbiriyle 90° derece kesişen hatıllar arası mesafeler değişiklik göstermektedir. Hatılların birbiriyle nasıl kesiştiği konusunda kesin bir buluntu olmamasına karşı, kesişim noktalarında çivilerle birbirlerine sabitleştirildiği düşünülebilir.

Hatıllar arası mesafeler 35- 100 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Düşeyde hatıl sıraları arasındaki mesafe ise 80- 130 cm arasında değişir. Düşeydeki bu farkın esas kaynağı ana kapının kuzeyi ve güneyindeki duvarlarda görülmesidir. Beden duvarı cephelerinde hatıllara rastlanmamaktadır. Dolayısıyla hatıllar tamamen dolgu içerisinde ve duvar örgüsünde yer alması tercih edilmemiştir.

Kule duvarlarında iki hatıl sırası kullanılmıştır ve bu hatıllar kırılma yapmadan beden duvarına doğru dik devam eder. Kule duvarıyla beden duvarının birleştiği yerde yatay olarak yerleştirilen hatıl boşlukları da bulunur.

Sur hattı boyunca günümüze cephedeki duvar örgüsünü inceleyebileceğimiz çok az bölüm kalması ve bu bölümlerinde birkaç taş ve tuğla sırasından oluşması nedeniyle net bir değerlendirme yapmak oldukça güçtür.

Höyüğün güneyinde temel üstü kademelenme sonrası Kule 1 ve Kule 2- Kule 3 Duvarı'nda bir taş sırası üzerine iki tuğla sırası yerleştirilmiştir. Tuğlaların en, boy ve yükseklikleri birbirlerinden farklı olmakla beraber, ana kapının kuzeyinde bulunan Kule 6- Kule 7 Duvarı'nda 3 metreye kadar ulaşan tuğla sırası görülmektedir. Duvarlarda kullanılan taşlar ise özellikle ana kapı ve çevresinde görülen andezit, konglomera andezit bloklar olmamakla birlikte yerel taşların işlenmesiyle elde edilmiş bloklardır. Yerel taşların devşirme olup olmadığı bilinmemektedir.

Özellikle kulelerde (Kule 1, 2, 3, 4 ve 5) ve ana kapı çevresinde devşirme andezit ve konglomera andezit bloklar kullanılmıştır. Bu bloklar sonraki dönemlerde çeşitli inşa faaliyetlerinde kullanılmak üzere söküldüğü için ana kapı dışındaki bölümlerde çok azı günümüze ulaşmıştır. Ana kapı çevresindeki blokların geniş yüzeyleri cepheye bakacak şekilde yerleştirilmiş. Kule 3 ve Kule 6'da ise blokların dar yüzeyleri cepheye bakılarak yerleştirilip, çivi etkisiyle kulenin daha sağlam olması hedeflenmiştir.

Cephelerde kullanılan blokların üst yüzeyleri aynı kotta olması için yüksek özen gösterilmiştir. Aynı yüksekliğe sahip olmayan bloklar altına daha küçük taşlar ve tuğla parçaları konularak diğer bloklarla aynı yüksekliğe getirilmiştir.

Bloklar arasında yatayda olduğu gibi düşeyde de tuğla kullanılmıştır. Kule 6'nın büyük kısmı yok olduğu için duvar örgüsünü kesin olarak inceleyemesek de günümüze ulaşan cephesinde bazı blokların tuğlayla çerçevelenerek örülmesi, sur cephesinde kasetleme tekniği (*cloisonné*) kullanılmış olduğunu gösterir.

4. TARİHLENDİRME ÖNERİLERİ

Günümüz Balıkesir sınırları içerisinde yer alan Daskyleion'daki Bizans surlarının yanı sıra, bölgede Komnenos Hanedanı'na atfedilen Sultançayır (Susurluk), Achyraous (Hocakalesi), Pegadia (Bigadiç) gibi bilinen Bizans tahkimatları vardır. Dönem kaynaklarında bölgede kent savunması amaçlı veya garnizon olarak inşa edildiği bilinen, konumları tartışmalı Charioros, Berbeniakon tahkimatları da bulunmaktadır. Bunun yanında Poimanenon (Eski Manyas), Lentiana (Tophisar) gibi Bizans kaleleri hakkında Daskyleion surlarıyla ne derece mimari benzerlik kurduyuyla alakalı inceleme ve araştırma yapılmıştır.⁶ Lopadion (Uluabat) Kalesi ise Daskyleion'a yakın konumu, inşa nedeni ve günümüze ulaşan mimari buluntularıyla Daskyleion surlarının anlaşılması için önemlidir.

Komnenos Hanedanı döneminde Hellespontos ve Bithynia bölgeleri başta olmak üzere, imparatorluk sınırları içerisinde birçok kale ve ordugah inşa edilmiştir. Konstantinopolis, Nicaea (İznik), Thessaloniki (Selanik) gibi şehirlerde var olan kent surları onarılırken, Pergamon (Bergama), Chliara (Darkale), Adramyttion (Edremit), Dorylaion (Şarhöyük) ve Soublaion (Homa Akkale) yerleşimleri için yeni surlar inşa edilmiştir.

Komnenos dönemi surları imparatorluk faaliyet programına göre sistematik inşa sürecinin içerisinde yer alsalar da mimari faaliyetin yerel tekniklerle karakter kazandığı örnekler mevcuttur. Dolayısıyla Daskyleion'la benzerlik kurulabilen ortak mimari dilin görüldüğü Komnenoslar dönemine atfedilen sur hattı ve bölümleri ele alınmıştır.

⁶ Poimanenon Kalesi duvarlarında Komnenoslar döneminde ortaya çıkan cloisonné uygulamasına rastlanmamaktadır. Yoğun devşirme blokların kullanıldığı cephelerde tuğla kullanılmazken, burç iç mekanlarında ve tonozlarda tuğla uygulaması görülmektedir. Yaklaşık 4 m kalınlığında beden duvarlarına sahip ve dörtgen planlı kulelerin bulunduğu kalenin ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Ancak duvar örgüsü, kule tipi, duvar boyutları kalenin 12. yüzyıldan önce inşa edildiğini düşündürür. Tophisar Kalesi için Ötügen (1988), malzeme kullanımı, duvar örgüsü ve tuğla bezemelerin, 13 yy.'ın ilk yarısında Laskarisler dönemine tarihlenen örneklerle benzerlik gösterdiğini söyler (s. 98).

4.1 Tarihsel Koşulların Ana Hatları

Türklerin 1029 ve 1043 yıllarında Armenia'ya düzenlediği öncü akınlarla Bizans'a karşı yürüttüğü ilk çatışmalar, 1071 Malazgirt Savaşı'nda IV. Romanos Diogenes'in verdiği ağır kayıpla sonuçlanarak imparatorluğun çöküşünü başlatmıştır. I. Aleksios Komnenos'un 1081'de yönetimi ele geçirip Konstantinopolis'in güvenliğini sağladığı süreçte, başkentin karşı kıyıları hariç imparatorluk Anadolu'daki topraklarının çoğunu kaybetmiş haldedir.

I. Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki hakimiyet iddialarını Bizans lehine çevirdiği 1096 yılına gelene kadar I. Aleksios Komnenos, Mysia bölgesindeki Apollonia, Kyzikos, Lopadion, Poimanenon ile Baanes Gölü (Sapanca Gölü) çevresini kontrol altına almıştır. 1099 yılında I. Aleksios Korykos ve Seleucia surlarının restore edilerek güçlendirilmesini istemiştir (Comnena, 1979, s. 9-10). Bölgede çatışmanın sürekli devam ettiği bu yıllarda Latinlerin Anadolu'daki faaliyetleri Bizans için ayrıca dönüm noktası olmuş, Latinler elde ettikleri toprakların yönetimini yine Bizans'a devretmişlerdir. 12. yüzyılın ilk çeyreğinde Batı Anadolu tekrar Bizans hakimiyetine girmişse de imparatorluğun geri kalanının aksine Mysia ve Bithynia bölgelerinde çatışmalar devam etmiştir.

I. Aleksios'un halefi II. Ioannes Komnenos, hükümdarlık sürecinde (1118-1143), özellikle Batı Anadolu'da kontrolü sağlamış, kuzey ve güneyde kaybedilen toprakları geri almak için başarılı seferler düzenlemiştir. II. Ioannes hükümdarlığının ilk yıllarında Laodikeia'yı ele geçirmiş ve tahkimat inşa ettirmiştir (Choniates, 1984, s. 9; Angold, 1984, s. 153). Türk akınlarının devam ettiği Mysia Bölgesi'nde Anadolu'ya düzenleyeceği seferler için sonradan merkez olacak Lopadion'a 1130 yılında yeni surlar inşa ettirmiştir (Kinnamos, 1976, s. 38; Michel le Syrien, 1910, s. 230). 1138 yılında Achyraous'a stratejik konumu gereği sur inşa ettirmiştir (Purton, 2009, s. 296). 1143 yılında II. Ioannes koltuğunu halefine devrederken, Anadolu'nun batısında inşa ettirdiği surlarla stabilite sağlamış ve ele geçirdiği topraklarla imparatorluk sınırlarını genişletmiştir.

I. Manuel Komnenos (1143-1180) hükümdarlığının ilk yıllarında Bithynia'ya saldıran Türklerle mücadele etmiş ve bölgede yeni surlar inşa ettirmiştir. II. Haçlı Seferi'nin düzenlendiği Kilikya'yı tekrar topraklarına kattıktan sonra, göçebe Türkmenlere karşı 1162-1173 yılları arasında Neokastra *thema*'sında sur inşa faaliyetlerine girişmiştir.

Adramytteion, Chliara, Pergamon bölgelerinde güvenliği sağlamak için surlar inşa ettirmiştir (Choniates, 1984, s. 85). Benzer amaçla Dorylaion, Soublaion surlarının inşası 1175 yılında tamamlanmıştır (Choniates, 1984, s. 99). 1176 yılında Myriocephalon Savaşı'yla Malazgirt'ten sonra en büyük yenilgisini alan Bizans, artık Anadolu'da birçok kentin geri dönüşü olmayacak şekilde kaybedildiği, iç isyanların çıktığı ve Latinlerin Konstantinopolis'i işgal ederek kendi imparatorluklarını kuracakları bir sürece girmiştir.

Komnenos Hanedanı döneminde sur inşa faaliyetlerine farklı nedenlerden ötürü gereksinim duyulmuştur. Düşman unsurların sürekli taarruz ettiği bölgelerde güvenliği sağlamak amaçlı yerleşim yerlerinin surlarla çevrilmesinin yanında, askeri operasyonlar için güzergah üzerindeki stratejik konumlarda ordugah (*aplekton*) inşa edilmesi bu gereksinimlerden biridir. Ayrıca ele geçirilen yerleşimde kontrol ve güvenliği sağlamak için yerleşim çevresine sur inşa edilmiştir.

Bu bağlamda Daskyleion, Pergamon-Poimanenon-Kyzikos, Poimanenon-Lopadion güzergahlarına yakın konumu, Manyas Gölü'nün kıyısındaki coğrafi avantajı ve tarım arazilerinin bulunduğu bir bölgede yer alması nedeniyle stratejik bir konumdur. Yakın coğrafyadaki önemli olayların anlatısında bile bahsedilmeyen yerleşimin, mevcut arkeolojik buluntular değerlendirildiğinde Bizans döneminde önemini kaybettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Daskyleion Surları'nın inşa edilmesindeki asıl nedenin bölgede tarım faaliyetlerini sürdüren köylülerin herhangi bir saldırıda sığınacağı bir alan yaratmak ve stratejik konumu nedeniyle ordugah olarak işlev görmesi olabilir.

II. Ioannes Komnenos döneminde Daskyleion'a yakın coğrafyada bulunan Lopadion ve Achyraous *aplekta* inşası, bölgede askeri hareketliliğin varlığını ortaya koyar.⁷ I. Aleksios döneminde tekrar ele geçirilen bu bölgede stabilitenin sağlanması da bu sayede hedeflenmiştir. II. Ioannes sonrası Pergamon, Chliara, Adramytteion, Soublaion gibi bu bölgenin daha dışarısında kalan yerleşimlere sur inşası, artık daha geniş ölçekte güvenlik önlemlerinin alındığını gösterir. Dolayısıyla ihtiyaca yönelik sur inşa faaliyeti, Daskyleion'un II. Ioannes döneminde Lopadion ve Achyraous

⁷ Kontogiannis, Achyraous ve Lopadion surlarının ordugah amaçlı inşasına değinir (Kontogiannis, 2022, s. 143).

surlarının inşasına yakın bir tarihte ordugah (*aplekton*) olarak inşa edildiğini göstermektedir.⁸

4.2 Benzer Özellikler Taşıyan Bizans Surlarıyla Karşılaştırmalar

Korykos ve Seleukia kaleleri, I. Aleksios döneminde inşa edilen ilk surlardır. Komnenoslar ve sonraki hanedanlar döneminde karşılaşılan karakteristik mimari uygulamalara henüz rastlanmamaktadır. Korykos surlarında dörtgen ve yarım daire planlı kuleler bulunmaktadır (Şekil 4.1). Kule ve beden duvarı örgülerinde tuğla kullanılmamıştır. Benzer durum Seleukia kalesinde de görülür. Dörtgen planlı kuleler kabaca köşelendirilen blokların az harçla örülmesiyle inşa edilmiştir. Tuğla kullanımına rastlanmamaktadır.

Şekil 4.1 : Korykos kara surları görünüşü (Kontogiannis, 2022)

Lopadion'un büyük Makestos Vadisi yolunun başında sahip olduğu ticari olanakları ve zor zamanlarda güvende surlu bir kent olması durumu, Hellespontos Eyaleti'nin batı savunmalarının anahtarı olarak askeri önemini bastırmıştır. (Hasluck, 1910, s. 82). Şehir surları 1130 yılında II. Ioannes tarafından yerleşimi çevreleyen bir ordugah (*aplekton*) olarak inşa edilmiştir (Kontogiannis, 2022, s. 144).

⁸ Kontogiannis, II. Ioannes Komnenos döneminde inşa edilen surların yoğunlukla Anadolu'da olduğunu ve çoğunun ordugah amaçlı inşa edildiğini belirtir (Kontogiannis, 2023, s. 134).

Farklı tipte kulelerin 16-28 m aralıkta yerleştirildiği dairesel ve dörtgen plana sahip surlar, mimarisiyle Daskyleion surlarına benzerlik göstermektedir. Lopadion surlarından en iyi korunmuş olan kulesi farklı boyutlarda yontulmamış taş ve devşirme blok sıralarının oluşturduğu cephe örgüsüne sahiptir (Şekil 4.2). Her taş sırası tek bir tuğla sırasıyla birbirinden ayrılmış ve derzleri doldurmak için kırık tuğlalar yatay şekilde yerleştirilmiştir. Ayrıca taşlar arasında dikey olarak yerleştirilen tuğlalarla düzensiz kasetleme işi (*cloisonné*) yaratılmıştır (Foss, 1996, s. 159). Kuledeki tek sıra tuğla ve dikey olarak yerleştirilen tuğla uygulamaları, Daskyleion'daki Kule 6'da karşımıza çıkmaktadır. Yoğun tahribe uğramış Kule 6'da tek sıra tuğlanın varlığı ve dikeyde tuğla kullanımı, kulenin orijinal cephe örgüsü hakkında fikir vermekte, kasetleme tekniğinin uygulanmış olabileceğini göstermektedir.

Lopadion surlarında beden duvarlarında görülen çift tuğla sıraları, Kule 1, Kule 2-Kule 3 Duvarları'nda da görülmektedir. Lopadion sur duvarı cephelerinde kullanılan yoğun kireç harcı, Daskyleion surlarının temel seviyesinde, Kule 5'in batı cephesinde görülür.

Lopadion surlarında farklı boyutta taş ve devşirme blokların oluşturduğu sıraların üst yüzeyleri aynı kottadır. Dolayısıyla tuğla sıraları yatayda düz bir hat oluşturmuştur. Daskyleion'daki Bizans surlarında ana kapı çevresinde andezit blokların üst yüzeylerinin aynı kotta olması hedeflenmiş, Kule 6-Kule 7 Duvarı'nda 5 metreye uzanan düz bir hatta tuğlalar dizilmiştir.

Şekil 4.2 : Lopadion surları duvar örgüsü (Hendrix, 2021)

II. Ioannes döneminde Makestos Nehri'ne bakan bir tepe üzerine inşa edilen Achyraous Kalesi, çevreye tamamen hakim bir konumda olmamakla birlikte nehirle gelen coğrafi avantaja sahip stratejik bir yerdedir. En az 5 kulesiyle tepeyi çevreleyen sur hattına sahip kalede kuleler, tepenin batısındadır. Makestos Nehri'ne bakan tepenin doğu yamacı, yüksek eğime sahip olduğu için daha az takviyeye ihtiyaç duyulmuştur (Foss, 1996, s. 162). Cephesi günümüze ulaşmayan beden duvarları, küçük moloz taşların harçla bağlanmasıyla oluşturulmuştur. Dairesel planlı kule cephelerinde incelikli tuğla işçiliği görülür. Farklı boyutlarda yontulmamış taşlar, bir veya birden fazla tuğla sırasıyla birbirinden ayrılır. Taşlar arasındaki geniş derzlere ise yatay şekilde tuğla parçaları yerleştirilmiştir. Taşlar arasında dikey olarak tuğlalar yerleştirilerek cloisonné tekniği kullanılmıştır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 : Achyraous Kalesi burcundaki duvar örgüsü (Mercangöz, 2004)

Günümüzde Bigadiç yerleşimine bakan tepenin üzerinde Pegadia surları bulunur. Makestos Nehri'nin geçtiği ovaya hakim konumda olan surların doğusunda ise Alaçam Dağları bulunur. Sur duvarlarının çoğu moloz dolgusuyla günümüze ulaşmış, kule ve beden duvarlarının bazı bölümlerinde cephe korunmuştur. Cephelerde devşirme bloklar olmak üzere, büyük ve küçük dörtgen taşlar kullanılmıştır. Düzensiz sıralar oluşturan bloklarda bazı dikdörtgen taşların dikey olarak yerleştirildiği görülür (Şekil 4.4). Yerleşime bakan kulelerde tuğla surları ve cloisonné tekniği görülür

(Foss, 1996, s. 189-190). Yontulmamış taşların arasına yatay şekilde kırık tuğlalar yerleştirilerek derzler doldurulmuştur. Kuleleri beden duvarına bağlamak cepheye doğru dik hatıllar kullanılmış, diğer hatıllarda bu hatılları bir arada tutmak için paralel olarak yerleştirilmiştir (Foss, 1996, s. 190).

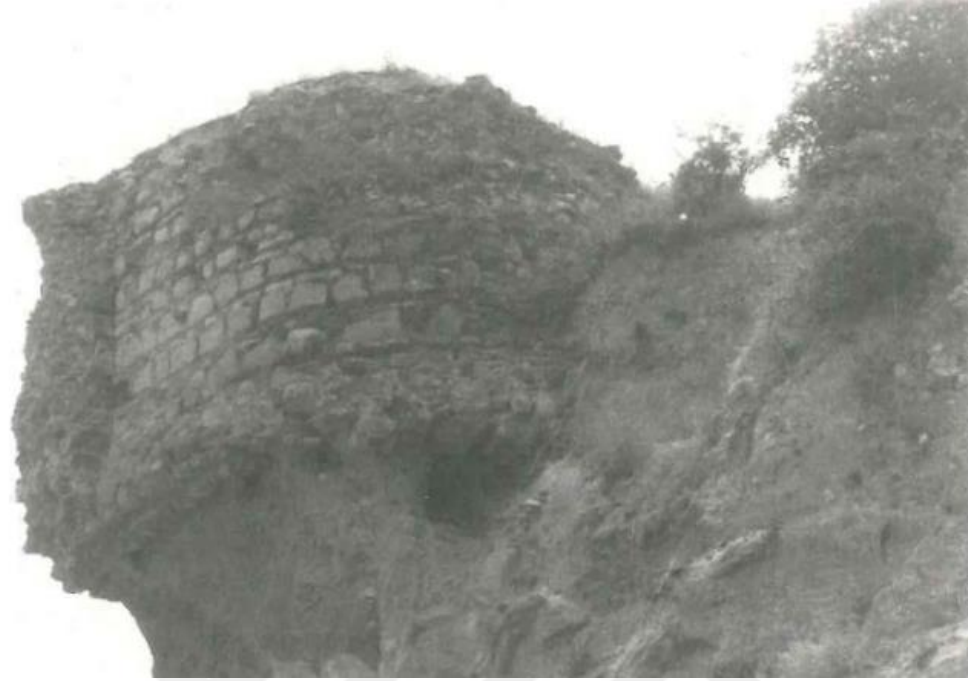
Foss'a (1996) göre cephede kısmi olarak varlık gösteren duvar örgüsündeki tuğla sıraları, cloisonné tekniği ve dikdörtgen taşların dikey olarak yerleşimi gibi ayırt edici özellikleri, surların Komnenoslar dönemi surlarıyla ilişkili olduğunu gösterir: dekoratif unsurlarının dışında surların genel düzeni Achyraous'a yakın görünürken surlar, II. Ioannes Komnenos döneminde inşa edilmiş olabilir (s. 191).

Şekil 4.4 : Pegadia Surları burcunda görülen duvar örgüsü (Mercangöz, 2004)

Balıkesir'in kuzeydoğusunda, Susurluk'a 5 km mesafede yer alan Sultançayır isimli alanda, Makestos Nehri'ne bakan bir tepe üzerinde kale mevcuttur. Propontis'ten Kaikos ve Hermos vadilerine inen ana yol güzergahındaki stratejik bir konumdadır (Foss, 1996, s. 191). Kalede korunmuş tek kulede, çekirdeğinde ahşap hatıl, cephesinde taş ve tuğla kullanımı görülür (Şekil 4.5). Devşirme blok ve taş sıralarının arasında tuğla sıraları bulunan cephede kasetleme tekniği de görülür. Foss (1996) kulenin mimari özelliklerinden dolayı kalenin Komnenoslar döneminde inşa edildiğini savunur (s. 192). Foss (1996) ayrıca kalenin, muhtemelen II. Ioannes döneminde belki

de bölgenin tamamını ele alan sur inşa programının bir parçası olabileceğine değinir (s. 192).

Şekil 4.5 : Sultançayır Kalesi'ndeki kulenin görünüşü (Foss, 1996)

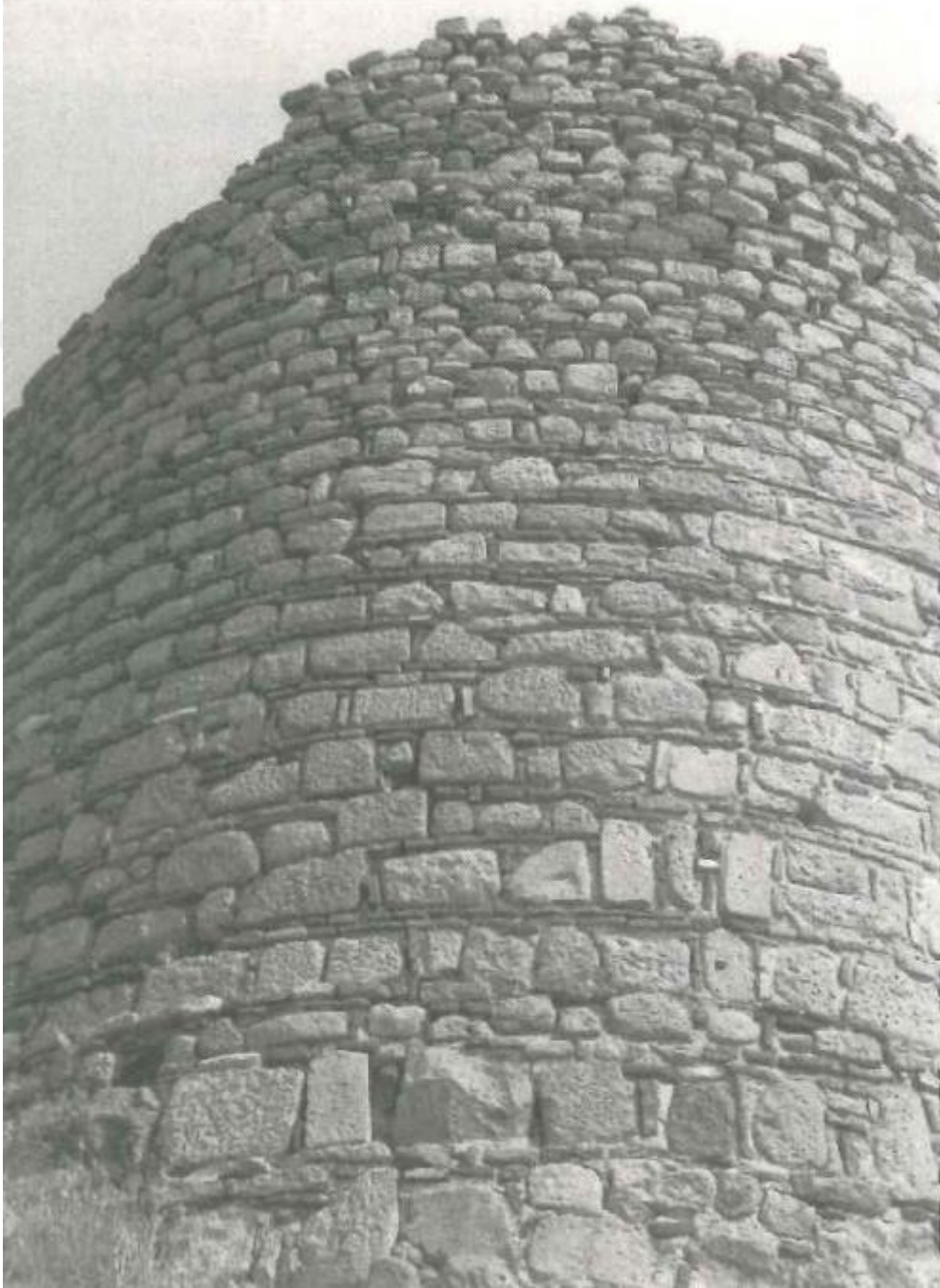
I. Manuel Komnenos döneminde Neokastra *thema*'sında inşa edilen Adramytteion, Chliara ve Pergamon surlarından yalnız Pergamon'da Komnenos dönemi surlarını anlayabilecek kadar mimari bölüm kalmıştır (Foss, 1996, s. 166). Chliara'nın konumu tartışmalıdır; Foss (1996) günümüzde Manisa'nın Soma İlçesi'nin Darkale Köyü'nün güneyindeki Asar Tepe'de surların, Chliara Kalesi olabileceğini önerir (187).⁹

Pergamon'un Bizans surları akropolisin alt eteklerinde inşa edilmiştir. Helenistik gymnasiumun terası üzerindeki dairesel, dörtgen ve at nalı planlı kulelere sahip surlarda, devşirme blokların düzgün sıralarla yerleştiği alanlar görülür (Foss, 1996, s. 166). Daha küçük devşirme bloklar ve yontulmamış taşların oluşturduğu sıralara, tek tuğlalı düzensiz sıralar eşlik eder.

Özellikle harcın yoğun kullanıldığı duvarlarda hatıl boşlukları bulunur. Ana kapının çevresindeki kulelerde tek sıra tuğla ve taş sıraları düzenlidir (Şekil 4.6). Taş aralarına

⁹ Ermiş (2016), Asar Kale ve Temenni Tepesi'ndeki surların mimari özellikleri, yerleşimin konumu, etimolojik bağlamda ve tarihsel süreç içerisindeki değerlendirmeler göz önün alındığında Darkale'deki Bizans yerleşiminin Chliara olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtir.

dikey yerleştirilen tuğlalarla, kasetleme sıraları da oluşturulmuştur (Foss, 1996, s. 167).

şekil 4.6 : Pergamon'da aşağı şehrin ana kapısının yanındaki kulenin duvar örgüsü (Foss, 1996)

5. RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

5.1 Sur Hattının Muhtemel Konumu

Mevcut Daskyleion surları yerleşim itibariyle Hisarteppe Höyüğü'nün doğu ve güneydoğusunda eğimin üst kotlarına inşa edilmiştir. Höyüğün kuzey ve batı yamaçlarında, sur hattına dair mevcut bir mimari buluntu yoktur. Bittel'in krokisinde kuzey yamaçta sur hattı tanımlıdır ve kare veya dairesel planlı bir kule mevcuttur. Batı yamacında ise Bizans duvarına ait iki bölüm gösterilirken, Bizans duvarının muhtemel yamaç üzerindeki yönelimi ve mimari özellikleri tamamen belirsizdir.

Höyüğün güneybatısında Kara Dere ve Manyas Gölü'nün kesiştiği alan civarında tespit edilen bir kule (Kule 1) ve kapı varlığı, sur hattının yönünü belirginleştirmiştir. Kule 1'in varlığı, yamaçlarda var olan nispeten daha yüksek eğim yerine daha düz bir alana doğru kalenin güneybatı ucunun yöneldiğini göstermiştir. Bu nedenle Kule 2'den Kule 1'e doğru 136°'lik bir dönüşün, Helenistik Duvar kalıntısı aksıyla paralel ve bu duvarı temel alan bir fikrin sonucu olduğu düşünülmüştür. Kule 1 duvarının batısında ki toprak yüzeyde moloz dolgusu varlığı, kuleden itibaren beden duvarının yaklaşık 90 derecelik bir açıyla höyüğün batı yamacı üzerinde ilerlediğini düşündürür.

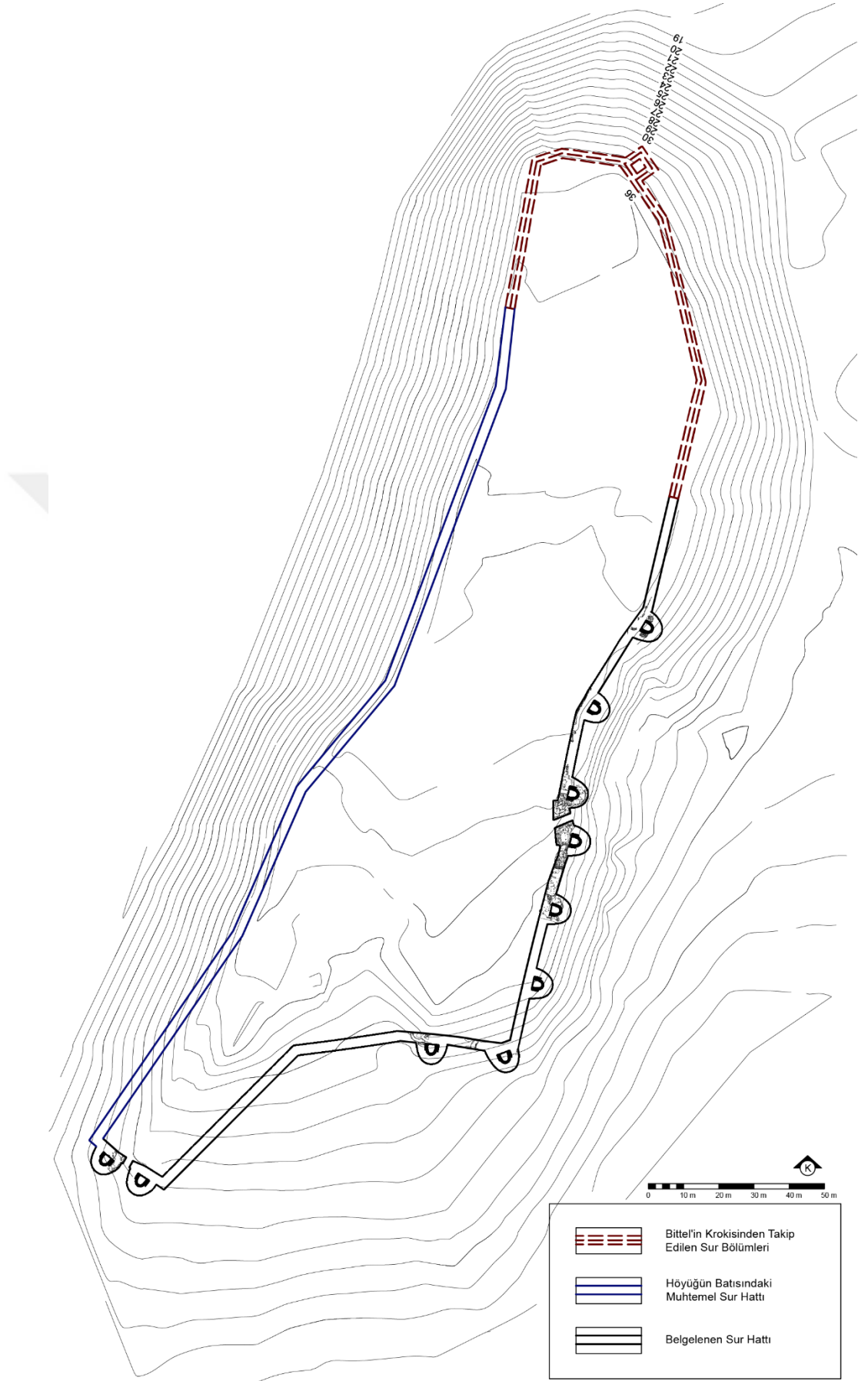
Höyüğün doğu ve güneydoğu yamaçlarında duvar hattı arkeolojik kazılarla birlikte kısmen açığa çıkarılmıştır. Doğru yamaçta mevcut 4 kule tespit edilmiş, kule arası mesafeler göz önüne alındığında açığa çıkarılan hat üzerinde 2 kulenin daha var olabileceği düşünülmüştür. Güneybatı yamaçta kalenin 92°'lik bir köşe yaptığı, bu köşede bir kulenin varlığı tespit edilmiştir. Batıya doğru sur hattını tanımlayacak Kule 2 ve Kule 2-Kule 3 beden duvarı kısmen açığa çıkarılmıştır.

Höyüğün doğu yamacında Kule 7'nin kuzeyinde, önceki kazı programlarında açığa çıkarılan Bizans dönemi duvar kalıntıları yer alır. Bu alanda daha aşağı kotlara inilmesi amacıyla duvarın bir bölümü belgelenecek kaldırılmıştır. Yapılan çizim, toprak yüzeyde incelemeler ve kazıda yer alan arkeologlarla yapılan görüşmelerle, surun kuzeye doğru yöneldiği hat tespit edilmiştir. Bu hat, Kurt Bittel'in (1952) Daskyleion'daki Bizans surlarını gösterdiği krokisiyle birleştirilerek, höyüğün kuzeyinde sur hattının muhtemel konumu tayin edilmiştir. Bu bölümde herhangi bir

arkeolojik kazı yapılmaması ve yüzeyde sur hattı ve kare planlı kuleye dair buluntu olmaması nedeniyle tamamen Bittel referans alınmıştır.

1137 yılında II. Ioannes Komnenos döneminde inşa edilen Achyraous surları için Clive Foss (1996), sur hattının Makestos Nehri'ne bakan bölümünde eğimin yüksek oluşunun doğal koruma sağladığından bahsetmekte; bu nedenle bu bölümde tahkimatın daha az gerekli olduğu ve sur hattının yüzeyde takip edildiğinden söylemektedir (s. 162). Benzer dönemde inşa edildiği düşünülen Daskyleion surları için de bu durum benzer olabilir. Hisartepe Höyüğü'nün batı yamacı, sahip olduğu yüksek eğim ve Manyas Gölü'ne yakın konumu nedeniyle doğal korumaya sahiptir. İnşa edilen dönemde yaklaşık 400 metrelik bu hat, sadece beden duvarı ve belirli aralıklarla payandalar kullanılarak inşa edilmiş, bu sayede iş gücünün azaltılması hedeflenmiş olabilir.

Bu bağlamda Daskyleion'un Bizans Kalesi'nin höyüğün çevresindeki muhtemel yerleşimini gösteren plan önerisi geliştirilmiştir (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 : Daskyleion Kalesi'nin Höyüğü Çevreleyen Muhtemel Yerleşimi (Kaymak 2023)

5.2 Hatıl Sistemi

Daskyleion'un Bizans surlarındaki hatıl sistemi temelden itibaren sur hattı boyunca devam etmektedir. Beden surlarının temelinde sur hattına paralel şekilde 4 hatıl sırasının görüldüğü sistem (Kule 4 temelinde), temel üstünde (Kule 2 ve Kule 2-Kule 3 duvarı) 3 hatılla devam etmektedir. Kule temelinde ise beden duvarından kule duvarına doğru muhtemelen 3 hatıl, temel üstünde (Kule 6'da) 2 hatılla devam etmektedir. Hatıllar arası mesafelerde net bir ölçü yoktur. Sur hattına paralel olarak yerleştirilen hatıllar ise gerekliliğe göre dizilmiş, hatıllar arası mesafe değişkenlik göstermektedir.

Hatıllar düşeyde net bir aralıkla yerleştirilmemiştir. Kule 4 temeli hatılıyla, Kule 5 Duvarı'nda görülen hatıl kotları arasındaki mesafe yaklaşık 106 cm iken, Kule 5'te moloz yüzeyde görülen hatıllar arası düşeydeki aralık 81 cm'dir. Kule 6'daki hatıl çizgisi ve boşlukları arasındaki kot farkı 115 cm'dir.

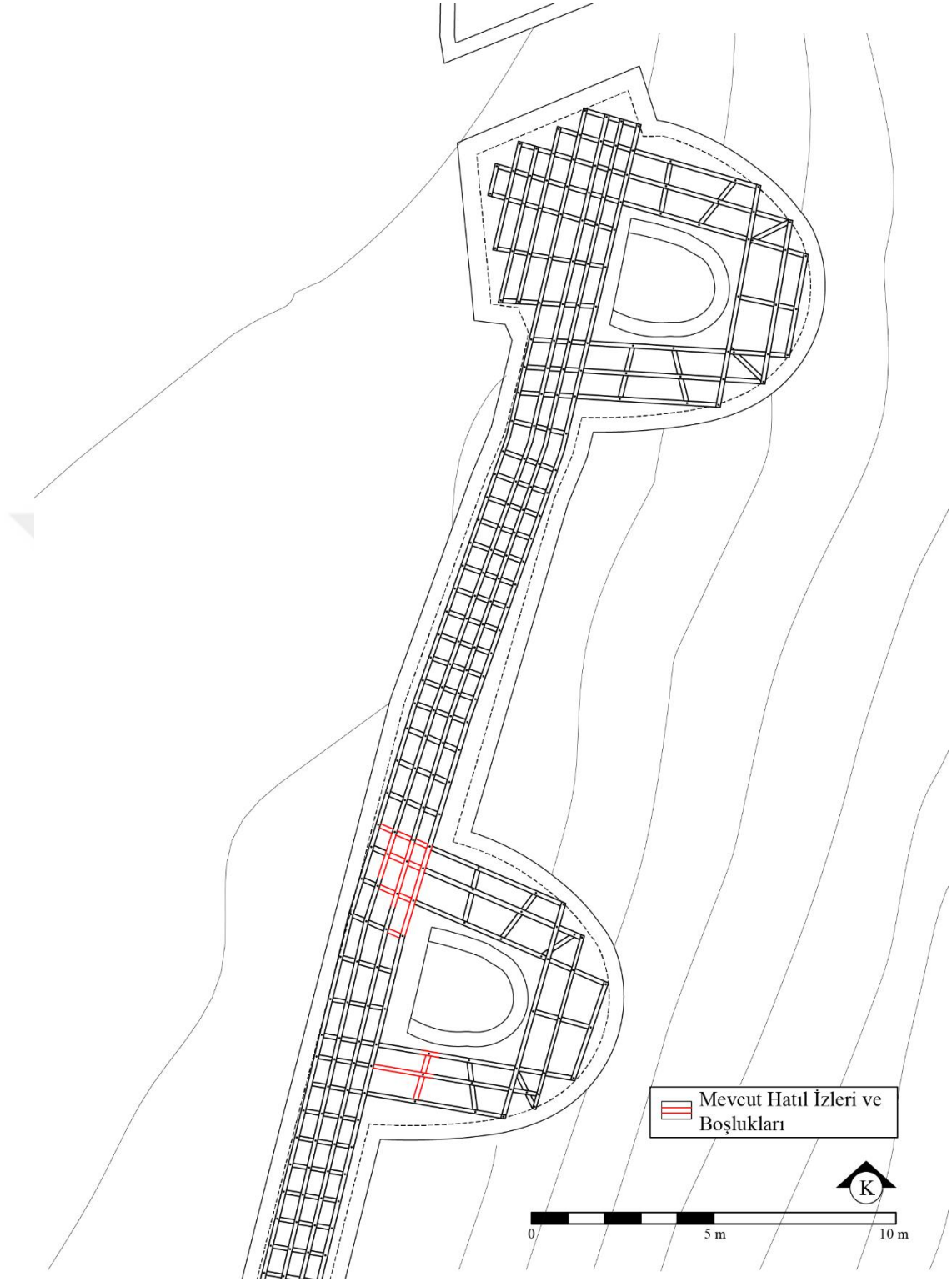
Birbirlerine dik şekilde üst üste yerleştirilen hatıllar geçirmeli şekilde kullanılmamıştır. Muhtemelen çivi yardımıyla kesişim noktalarından birleştirilen hatıllara ait ahşap ve metal buluntu henüz günümüze ulaşmamıştır.

Ana kapıyla ayrılan hatıl sisteminde kotlar düşeye benzer aralıklarla yerleştirilirken, hatıl sistemi aynı düzende devam ettirilmiştir.

Sur hattında mevcut hatıl izi ve boşlukları incelenmiştir. Bu veriler dahil edilip, Kule 4-Kule 5 duvarları ve beden duvarında var olan hatıl boşlukları ve izlerinin ölçüleri ve doğrultuları baz alınarak temeldeki hatıl sistemi için iki öneri geliştirilmiştir.

5.2.1 Öneri 1

Beden duvarları ve kule kesişiminde hatıllar, beden duvarından farklı bir sistemle inşa edilmişlerdir. Beden duvarına yerleştirilen hatıllar kule içerisinde aynı aksta devam eder. Kule duvarında kullanılan hatıllar beden duvarlarına paralel şekilde değil, Kule 4'te görüldüğü gibi kulenin dairesel planına göre yerleştirilmiştir. Kule içerisindeki hatıl sisteminde, dairesel plana göre yerleştirilen hatıllar en altta, beden duvarından kuleye dik şekilde gelen hatıllar üstte, kulenin ucunda ise stabiliteyi sağlamak adına en üstte bu hatılları birbirleriyle bağlayan hatılların olduğu düşünülür (Şekil 5.2).

Şekil 5.2 : Kule 4-Kule 5 arası temeldeki hatıl sistemi planı önerisi 1 (Kaymak, 2023)

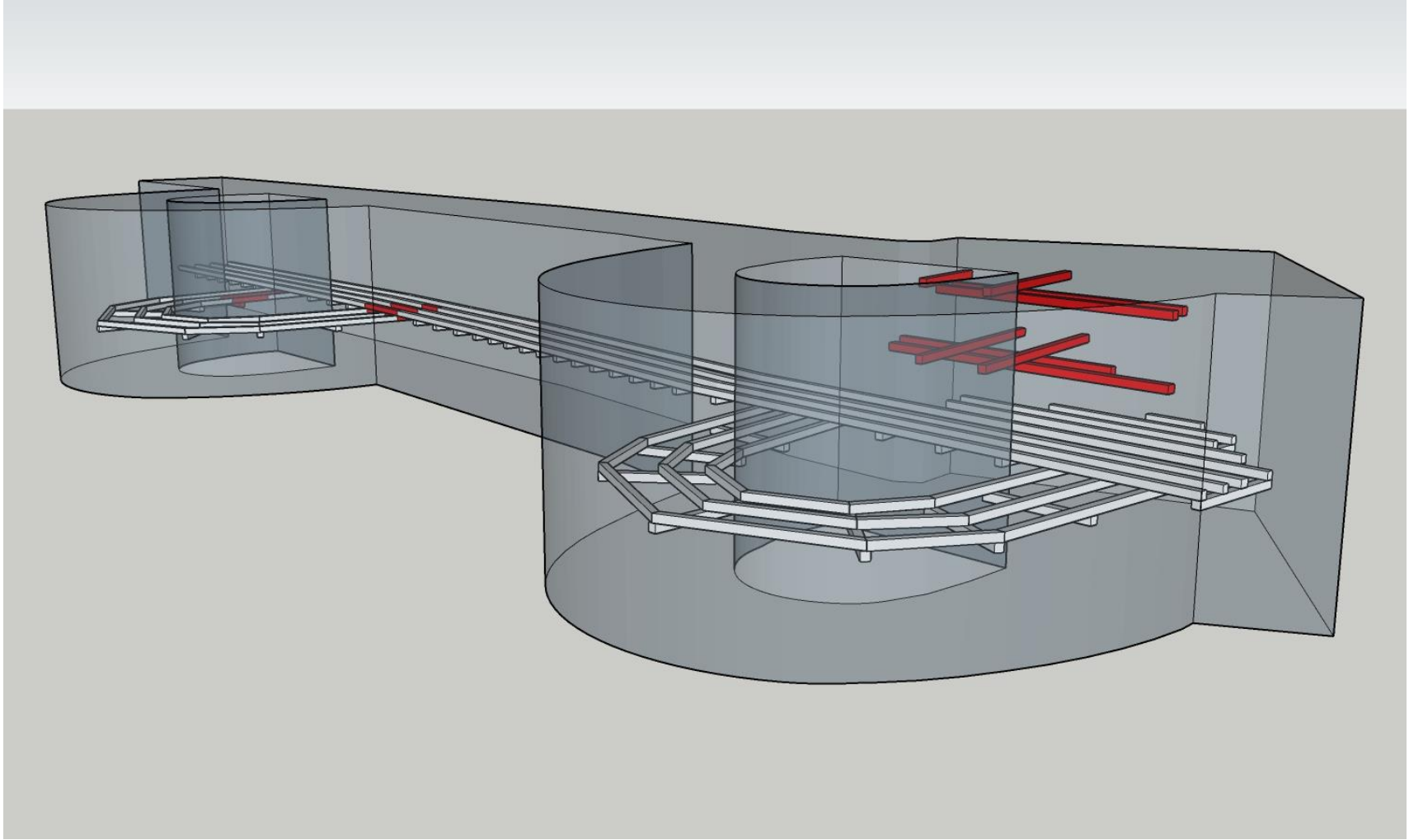
5.2.2 Öneri 2

Beden duvarından kuleye doğru uzanan hatıllar Kule 6’da görülmektedir. Bu hatılların hemen altında kule planına dairesel şekilde yerleştirilen hatıl boşlukları (Kule 4)

görülmektedir. Bu kurguda beden duvarından kuleye doğru uzanan hatıllar, kulenin dairesel planına göre birleştirilir. Bu hatılların altında Kule 4'te görüldüğü gibi yine kulenin dairesel planına göre yerleştirilmiş hatıllara çivi yardımıyla kenetlendirilerek kule için hatıl sistemi belirlenmiş olabilir (Şekil 5.3, 5.4)).

Şekil 5.3 : Kule 4-Kule 5 arası temeldeki hatıl sistemi planı önerisi 2 (Kaymak, 2023)

Şekil 5.4 : Kule 4-Kule 5 arası temeldeki hatıl sistemi önerisi 2, üç boyutlu gösterimi (Kaymak, 2023)

6. SONUÇ

Çalışma kapsamında Daskyleion antik kentinin Bizans kalesi inşaat özellikleri ön planda ele alınarak mimari ve yapım tekniği açısından incelenmiştir. Kale ilk olarak 1952 yıllarında Bittel'in Daskyleion'u lokalize ettiği süreçte incelenmiş, 1954 yılından itibaren gerçekleştirilen kazılarla surun Hisartepe Höyüğü'nün doğu ve güney yamacındaki bölümleri ortaya çıkarılmıştır.

Belgeleme çalışmaları sonucu sur hattında 7 kule ve iki kale kapısının varlığı tespit edilmiş, Hisartepe'nin doğu ve güneydoğu yamacındaki sur hattı belirginleşmiştir. Höyüğün güneybatısında 2005 yılı kazı çalışmalarında açığa çıkarılan duvar parçasının cephesindeki tuğla sırası, moloz dolgusu ve plan özelliğiyle, Bizans Kalesi'nin bir kulesi olduğu sonucuna varılmıştır. Kalenin güneybatıya uzanan hattı için, batıya yönelen Kule 2'ye bağlı beden duvarının, Helenistik Duvar'ı temel alarak, güneye yönelmiş olabileceği değerlendirilmesi yapılmıştır. Höyüğün doğu yamacında mevcut sur hattının belgelenmesi sürecinde tespit edilen kulelerin yanında muhtemel iki kule daha olabileceği görülmüştür.

Kalenin mevcut durumu aktarılan planı Bittel'in krokisiyle birleştirilerek, höyüğün kuzey ve batı yamaçlarında muhtemel yönelimine dair plan önerisi geliştirilmiştir. Höyüğün yaklaşık 300 m uzunluğundaki batı yamacının yüksek eğimli olması nedeniyle doğal korumaya sahip olduğu, surun geri kalanında olduğu gibi 10-18 m arası kule inşaatının, iş gücünü, maliyeti ve süreyi aşacağı düşünülerek, sadece beden duvarları ve payandalarla geçilmiş olabileceği düşünülmüştür. Höyüğün batı ve kuzey yamacında yapılacak kazılar sur hattının höyük üzerindeki yerleşimini anlamamıza yardımcı olabilecek veriler sunacaktır. Bunun yanında batı yamaçta yapılacak kazılar kuleli veya kulesiz sisteme dair net bir veri ortaya koyacaktır.

Çalışmada beden duvarlarının temel üstünde kademelenme yaptığı tespit edilmiş; kale içine bakan cephede 15-20 cm arası, kale dışına bakan cephede 6 cm kademelenme yaptığı görülmüştür. Kule 6'nın iç mekanında yaklaşık 30-45 cm kademelenme,

kulelerin de hem dış cephesi hem de iç mekanı için benzer kademelenmenin olabileceğini düşündürmektedir.

Sur hattının neredeyse tamamında görülen hatıl boşlukları ve hatıl izleri incelenmiş, kule ve beden duvarlarının temel altı ve temel üstü dolgusunda kullanılan hatıllar için mevcut hatıl boşlukları ve izleri kullanılarak iki sistem önerisi geliştirilmiştir.

Bizans Kalesi'nde yapılan belgeleme çalışmaları ve incelemeler, mevcut sur hattının “aceleci bir tavırla” inşa edilmediği sonucunu ortaya koymaktadır. Höyükte yapılacak kazılar bu durumun sur hattının tamamında nasıl yürütüldüğüyle ilgili bir yargıda bulunmamızı sağlayacaktır. Özellikle ana kapı çevresinde görülen düzgün devşirme blok sıraları, planlanmış hatıl sistemi, 10-18 m aralıklarla inşa edilen kuleler, yaklaşık 2,9 m kalınlığındaki beden duvarları, düzgün tuğla sıraları ve planlamadaki topografyayla bütünleşik incelikler, Daskyleion'daki Bizans Kalesi'nin bölgede güvenliğin sağlandığı bir dönemde gerçekleştirilen sistematik bir sur inşa faaliyeti sonucu ortaya çıktığını düşündürür.

Bizans Kalesi'nin inşa tarihini içeren epigrafik buluntuya henüz ulaşamamıştır. Dönem kaynaklarında da bahsedilmeyen kale, araştırmacılar tarafından Komnenoslar dönemine tarihlendirilmiştir.

Daskyleion'daki Bizans Kalesi bölgeye tam anlamıyla hakim bir tepe üzerinde inşa edilmemiş olmasına rağmen, tarım faaliyetlerinin yoğun olduğu bir ovayı kontrol etmesi, önemli güzergahlar üzerinde yer alması, Türkler'in yoğun akın hattında bulunması, Kara Dere ve Manyas Gölü'yle ilişkisi nedeniyle stratejik bir konumdadır. II. Ioannes Komnenos döneminde Achyraous, Pegadia ve Sultançayır'da inşa edilen kalelerin de stratejik konumlarda ama bölgeye tam anlamıyla hakim olmayan tepelerde ve Makestos Nehri boyunca inşa edildiği görülür. Lopadion bu bağlamda değerlendirdiğinde Apolyant Gölü'nün (Uluabat Gölü), Makestos Nehri'yle kesiştiği alanın yakınında bulunan bir yerleşim olarak surlarla çevrilmiştir. II. Ioannes döneminde inşa edildiği düşünülen bu surlar tarım faaliyeti için müsait geniş bir ovaya bakmalarıyla ve 11. yüzyılın sonları ve 12. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkler'in akın güzergahları üzerinde yer almalarıyla Daskyleion'daki Bizans Kalesi'yle benzerlik kurmaktadır.

Kale inşası için seçilen yerin yanı sıra Daskyleion'daki Bizans surlarında görülen cephe uygulamaları ve inşaat özellikleri, yakın coğrafyada Komnenoslara atfedilen

surların özelliklerini yansıtmaktadır. Kalede Kule 1, Kule 6 boşluğunun iç cephesi, Kule 2-Kule 3 Duvarı ve Kule 6-Kule 7 duvarlarında görülen tuğla sıraları özellikle Komnenoslar döneminde görülen cephe uygulamasıdır. Kule 6’da devşirme bloklar arasına yerleştirilen kırık tuğlalarla yapılmaya çalışılan cloisonné tekniği, Lopadion, Pergamon, Pegadia gibi Komnenoslar’a atfedilen surlarda da görülür. Daskyleion surlarındaki yoğun tahribat nedeniyle beden duvarları ve kule cephelerinin örgüsü bütünlüğü içinde bilinmese de günümüze ulaşan tuğla uygulamaları Komnenoslar dönemini yansıtmaktadır.

Kule 5’in batı cephesi ve Kule 6 boşluğunun iç cephelerinde özellikle derzlerin çevresinde yoğun kireç harcı kullanılarak muhtemelen inşaat sürecinin ayrıntılarındaki bazı uyumsuzluklar telafi edilmeye çalışılmıştır. Benzer uygulamalar Nicaea ve Konstantinopolis’in Komnenos dönemi eklentileri ve Lopadion’da görülür.

Bölgedeki kaleler hakkında detaylı belgeleme çalışmaları ve incelemelerin yapılmaması olması, hatıl sistemi, kule boyutları, kuleler arası mesafeler, inşaat yöntemi gibi başlıklar üzerinden karşılaştırmalar yapılmasını zorlaştırmıştır. Buna rağmen belgeleme ve detaylı gözlemler sonucu elde edilen verilerin diğer Komnenos surları ile yapılan karşılaştırılması, Daskyleion surlarının Komnenoslar döneminde inşa edildiğini ortaya koymuştur.

Daskyleion’daki Bizans Kalesi’nin inşa amacı tam olarak bilinmemektedir. Ancak Komnenoslar döneminde inşa edilen *aplekton*’ların bölgede güvenliği sağlamak, saldırılarda kaleye yakın yerlerde yaşayanların sığınabilecekleri bir alan yaratmak ve stratejik noktalarda ordugah olarak kullanılmak gibi işlevleri, Bizans yerleşimi ve nüfusu hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığımız Daskyleion için de uyarlanabilir özelliklerdir. 12. yüzyılın ilk çeyreğinden, bölgede stabilite sağlandıktan sonra Achyraous ve Lopadion *aplekton*’larının inşası, Daskyleion’unda da bu amaçla inşa edildiğini düşündürür. Kontogiannis’e göre Komnenoslar döneminde Anadolu’da inşa edilen surların bir çoğunun *aplekton* olarak kurgulanması bu durumu destekler. Bunun yanında kazılarla açığa çıkan sikkeler ve seramik buluntular, 12. yüzyılda Hisartepe Höyüğü’nde ticari faaliyetlerin gerçekleştiği ve yerleşimin olduğunu ortaya koymaktadır.

Daskyleion’daki Bizans surlarının seçilen diğer kalelerle karşılaştırılması sonucu duvar örgüsü, kule tipi, planlama ve topografik özelliklerinin daha çok II. Ioannes

Komnenos dönemi surlarına benzediği görülür. Daskyleion Kalesi'ndeki yoğun tahribat nedeniyle duvar örgüsünde Achyraous'ta, I. Manuel Komnenos dönemi ve sonrası surlarda görülen tuğla motiflerinin varlığını bilmemekle birlikte, Kule 2, Kule 3, ana kapı ve çevresinde büyük boyutlu devşirme andezit blokların kullanılması, tuğla esaslı bir duvar örgüsü fikri üzerinden hareket edilmediğine işaret etmektedir. Bu durum I. Aleksios Komnenos ve öncesi Bizans kalelerinde karşımıza çıkarken, mevcut tuğla sıraları ve Kule 6'da görülen muhtemel cloisonné uygulaması, Daskyleion Kalesi'nin Lopadion gibi döneminin daha erken örneklerinden biri olduğunu ve 1130-1140 yılları arasında inşa edildiğini düşündürmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde; Anadolu'da sistematik olarak belirli bölgelerde sur inşa faaliyeti gerçekleştirilerek bölge güvenliğinin sağlanması hedeflenmiş, ele geçirilen şehirlerde tahkimatlar yapılmış veya onarılmıştır. Bu bağlamda 1071'den sonra Anadolu'da büyük toprak kayıplarının verildiği, I. Aleksios'la birlikte bir kısmının geri alındığı süreç sonucu, Lopadion gibi önemli yerleşimlere, ticari güzergahlara ve Propontis kıyılarına yakın konumuyla Daskyleion'un bir *aplekton* (ordugah) olarak varlık gösterebilecek bir konumda olması inşasını gerekli kılmış olabilir. Tüm bu değerlendirmeler Daskyleion'daki Bizans Kalesi'nin II. Ioannes Komnenos döneminde (1118-1143) gerçekten Achyraous ve Lopadion gibi *aplekton* amaçlı olarak inşa edilmiş olabileceği sonucuna götürür.

KAYNAKLAR

- Angold, M.** (1984). *The Byzantine Empire, 1025-1204. A political history*. New York: Longman.
- Bittel, K.** (1953). Zur Lage von Daskyleion. *Archäologischer Anzeiger*, 68, 2-15.
- Choniates, N.** (1984). *O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates, translated by Harry J. Magoulias*. Detroit: Wayne State University Press.
- Comnena A.** (1979). *The Alexiad of Anna Comnena, translated by E.R.A. Sewter*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Darrouzès, J.** (1981). Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae: Texte critique, introduction et notes. *Géographie ecclésiastique de l'Empire Byzantin*, 1.
- Doğancı, K.** (2019). Hellespontos ve Çevresini Etkileyen Depremler (MÖ 3000-MS 6. YY). *History Studies (13094688)*, 11(2).
- Doğur, L.** (2012). *Daskyleion II, hisartep/daskyleion kazısı bizans seramikleri*. Prof. Dr. Tomris Bakır'a Armağan. İstanbul: Ege.
- Ermış, Ü. M.** (2016). Darkale in the Byzantine Period: Settlement and Some Architectural Notes. *Turkish Studies*, 11(1), 59-76.
- Foss, C.** (1996). *Cities, fortresses, and villages of Byzantine Asia Minor*. Variorum.
- Gelzer, H.** (1901). Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum. *Abhandlungen der k. bayerischen Akademie der Wissenschaften, I. Cl., XXI*, 3.
- Hasluck, F. W.** (1910). *Cyzicus: being some account of the history and antiquities of that city, and of the district adjacent to it, with the towns of Apollonia ad Rhyndacum, Miletupolis, Hadrianutherae, Priapus, Zeleia, etc.* Cambridge University Press.
- Honigmann, Ernst.** (1939) "Le synekdèmos d'Hiérokès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre: texte, introd., comm. et cartes." *Corpus bruxellense historiae byzantinae/Forma imperii Byzantini*.
- İren, K.** (2008). "B ve C Açmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 30(2), s. 18-19, Ankara.
- İren, K., Doğan T.** (2011). Daskyleion 2010 Yılı Kazı Çalışmaları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 33(1), 519-532.
- İren, K., Yıldızhan H.** (2014). Daskyleion 2013 Yılı Kazı Çalışmaları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 36(2), 577-600.
- Janin, R.** (1975). *Les églises et les monastères des grands centres byzantins: Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique*. Paris : Institut français d'études byzantines, 1975.

- Kinnamos, J.** (1976). *Deeds of John and Manuel Comnenus*, translated by Charles M. Brand. New York: Columbia University Press.
- Kontogiannis, N. D.** (2022). *Byzantine Fortifications: Protecting the Roman Empire in the East*. Pen & Sword Military.
- Köker, H.** (2016). The Coins from the 1954 Excavation at Daskyleion. *The Numismatic Chronicle* (1966-), 176, 431–435. <http://www.jstor.org/stable/26637338>
- Longnon, J.** (1949). *L'empire latin de Constantinople et la principauté de Morée*. Paris:Payot.
- Macrides, R.** (Ed.). (2007). *George Akropolites: The History: Introduction, Translation and Commentary*. OUP Oxford.
- Marcellinus, C.** (n.d). *Chronicon The Chronicle of Marcellinus: A translation with commentary (with a reproduction of Mommsen's edition of the text)*. Brill, 1995.
- Mercangöz, Z.** (2005). Bizans' ın Son Yıllarında Balıkesir Yöresi. *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, 18-20.
- Michel le Syrien.** (1899-1910). *Chronique de Michel le Syrien*, ed. and translated by Jean-Baptiste Chabot, (4). Paris.
- Miller, W.** (1923). The Empire of Nicaea and the Recovery of Constantinople. *The Cambridge Medieval History*, 4, 1924-1936.
- Ostrogorsky, G.** (1981). *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan). Ankara: TTK Yayınları.
- Ötüken, S. Y.** (1988). Karacabey İlçesindeki Tophisar Köyünün Ortaçağdaki Önemi ve Tarihi Eserleri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 4(4).
- Purton, P. F.** (2009). *A history of the early medieval siege, c. 450-1220* (Vol. 1). Boydell & Brewer Ltd.
- Sarıkaya, S.** (2015). *Pers idari sistemi perspektifinde bir satraplık merkezi Daskyleion*. (Doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Sevim, A.** (1990). *Ünlü Selçuklu komutanları: Afşin, Atsız, Artuk, ve Aksungur*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sozomen.** (1989). *Historia Ecclesiastica (Church History from AD 323-425)*, (2). Nicene and Post Nicene Fathers: Edinburgh.
- Theophanes.** (1997). *The Chronicle of Theophanes Confessor, English translation by C. Mango & R. Scott*. Oxford: Clarendon Press, Oxford.
- Van Tricht, F.** (2011). *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)* (Volume 90). Leiden Boston: Brill.
- Yınanç, M. H.** (1928). *Düsturname-i Enveri*. İstanbul: Türk Tarih Encümeni Külliyyatı.

EKLER

EK A: Kule 7 Planı

EK B: Kesitler

EK C: Mevcut Kale Fotoğrafları

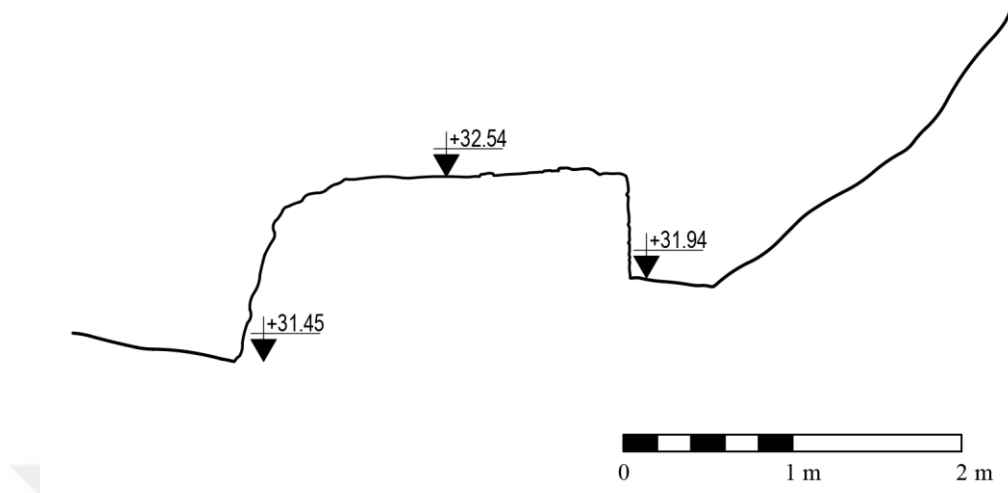

EK A: Kule 7 Planı

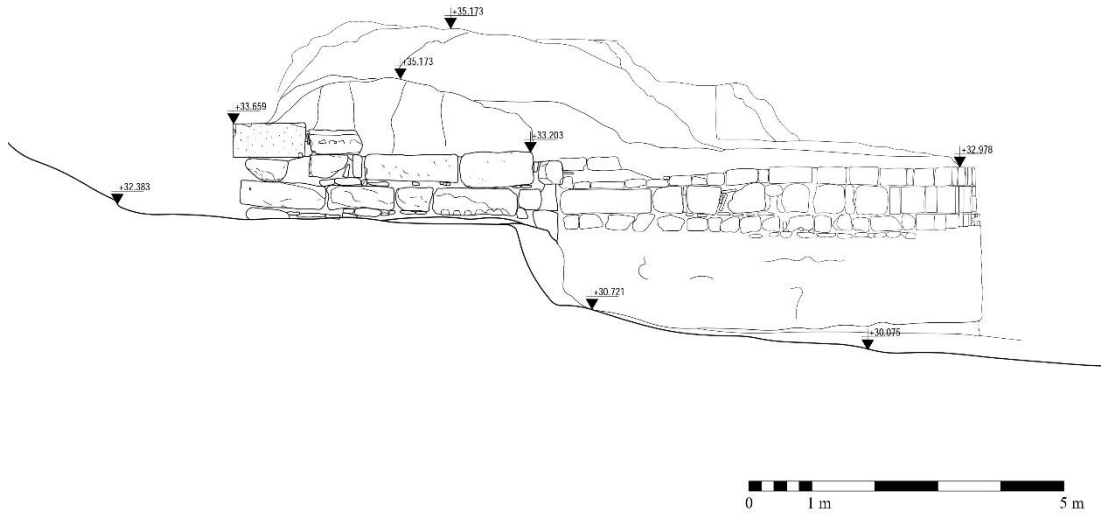

Şekil A.1 : Kule 7 Planı (Kaymak, 2023)

EK B: Kesitler

Şekil B.1 : Kesit 1-1 (Kaymak, 2023)

Şekil B.2 : Kesit 3-3 (Kaymak, 2023)

EK C: Mevcut Kale Fotoğrafları

Şekil C.1 : Kule 1 Duvarı'nın kuzeybatıdan görünüşü (Kaymak, 2022)

Şekil C.2 : Toprak kayması sonucu açığa çıkan Kule 2 temel altı (Kaymak, 2022)

Şekil C.3 : Tahrip olan Kule 2 duvarının, beden duvarıyla bağlandığı güney cephe (Kaymak, 2022)

Şekil C.4 : Kule 2-Kule 3 Duvarı'nın güney cephesindeki kademelenme (Kaymak, 2022)

Şekil C.5 : Kule 4 duvarı dolgu yüzeyindeki hatıl izi ve boşlukları (Kaymak, 2022)

Şekil C.6 : Kule 3-Kule 4 Duvarı'nın toprak kayması sonucu görülen moloz dolgu yüzeyi (Kaymak, 2022)

Şekil C.7 : Kule 5'in güney cephesindeki sütun tamburu ve tuğla sırası (Kaymak, 2022)

Şekil C.8 : Kule 5 dolgusunun doğu yüzeyindeki hatıl boşlukları (Kaymak, 2022)

Şekil C.9 : Kule 6 boşluğunun doğu cephesindeki yoğun harçlı duvar örgüsü ve düzensiz tuğla sıraları (Kaymak, 2022)

Şekil C.10 : Kule 6-Kule 7 Duvarı'nın toprak yüzeyinden takip edilebilen doğu cephesi hattı ve moloz dolgusunun güneyden görünüşü (Kaymak, 2022)

Şekil C.11 : Kule 6-Kule 7 Duvarı yüzeyinde görülen tuğla sırası (Kaymak, 2022)

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Gökhan KAYMAK

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2018, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM:

- 2022 Daskyleion Kazı Çalışması
- 2022 Miletos Kazı Çalışması

YÜKSEK LİSANS TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Kaymak G., Saner N. T.** 2023. Some Observations On The Construction Of The Byzantine Fortification In Daskyleion (Bildiri Özeti). International Graduate Research Symposium – IGRS’23, May 2-5, Istanbul, Turkey.

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Saner N. T., Kaymak G.** 2023. Türkiye’de Bizans Arkeolojisi. 6. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu, Haziran 22-24, İstanbul, Turkey.